

Česká zemědělská univerzita v Praze

Institut vzdělávání a poradenství

Katedra celoživotního vzdělávání a podpory studia

**Česká zemědělská
univerzita v Praze**

**Vzdělávání odsouzených žen jako eliminace rizikového
chování po propuštění**

Bakalářská práce

Autor: Anna Lebedová

Vedoucí práce: PhDr. Jitka Jirsáková, Ph.D.

2023

Zadávací list

ČESTNÉ PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma:

Vzdělávání odsouzených žen jako eliminace rizikového chování po propuštění

vypracovala samostatně a citovala jsem všechny informační zdroje, které jsem v práci použila a, které jsem rovněž uvedla na konci práce v seznamu použitých informačních zdrojů.

Jsem si vědoma, že na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, především ustanovení § 35 odst. 3 tohoto zákona, tj. o užití tohoto díla.

Jsem si vědoma, že odevzdáním bakalářské práce souhlasím s jejím zveřejněním podle zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a to i bez ohledu na výsledek její obhajoby.

Svým podpisem rovněž prohlašuji, že elektronická verze práce je totožná s verzí tištěnou a že s údaji uvedenými v práci bylo nakládáno v souvislosti s GDPR.

V dne

.....
(podpis autora práce)

PODĚKOVÁNÍ

Ráda bych touto cestou vyjádřila poděkování PhDr. Jitce Jirsákové, Ph.D., za ochotu, cenné rady a odborné vedení při zpracování mé bakalářské práce.

Abstrakt

Bakalářská práce se zabývá vzděláváním odsouzených žen v prostředí věznice a možnostmi ovlivnění jejich dalšího rizikového chování po propuštění prostřednictvím jejich edukace. Cílem práce bylo zmapovat vzdělávání a možnosti prevence odsouzených žen ve výkonu trestu v rámci odborného výcviku školského vzdělávacího střediska v ženské věznici a navrhnout vlastní doporučení, která by mohla vést ke zlepšení stávající situace. V teoretické části byly charakterizovány základní pojmy, které se týkají vězeňské služby se zřetelem na výchovu a vzdělávání. Dále zde byly představeny i předpisy a zákonné normy, kterými se práce pedagogů musí řídit. Stručně byla zmíněna i historie vzdělávání ve věznicích včetně možnosti formálního a neformálního vzdělávání v prostředí věznice.

V praktické části bylo provedeno kvantitativní dotazníkové šetření mezi odsouzenými ženami navštěvujícími v rámci výkonu trestu školské vzdělávací středisko v ženské věznici. Dále bylo realizováno kvalitativní šetření s využitím techniky polostrukturovaných rozhovorů s pedagogickými a speciálními pracovníky Vězeňské služby České republiky s cílem porovnat názory na efektivitu vzdělávání a její důležitost jako motivaci ke změnám postojů a chování po propuštění na svobodu. Výsledky obou šetření byly vyhodnoceny v podobě tabulek a grafů a byly vyvozeny závěry a doporučení pro pracovníky školních vzdělávacích středisek ve vězeňském prostředí.

Klíčová slova

rizikové chování, terciární prevence, věznice, vzdělávání, ženy

Abstract

The bachelor thesis deals with the education of female prisoners in prisons and the possibilities of influencing their further risky behaviour after release through their education. The aim of the thesis was to explore the education and prevention possibilities of convicted women in the vocational training of the education centre in a women's prison and to propose its own recommendations that could lead to the improvement of the current situation. In the theoretical part, basic concepts related to the prison service with regard to education and training were characterized. Furthermore, regulations and legal norms that must govern the work of educators were also presented. The history of education in prisons was also briefly mentioned, including the possibility of formal and informal education in prisons.

In the practical part of survey, a quantitative questionnaire among female inmates attending the School Education Centre in a women's prison as part of their sentence was carried out. Furthermore, qualitative research was conducted using semi-structured interviews with pedagogical and special workers of the Prison Service of the Czech Republic in order to compare opinions and attitudes on the effectiveness of education and its importance as motivation for changes in attitudes and behaviour after release. The results of both pieces of research were evaluated in the form of tables and graphs, and conclusions and recommendations were drawn for the staff of educational centres in the prison environment.

Keywords

risk behaviour, tertiary prevention, prison, education, women

OBSAH

ÚVOD.....	10
TEORETICKÁ VÝCHODISKA.....	11
1 Cíl a metodika.....	11
2 Vězeňská služba.....	12
3 Edukace ve vězení	14
4 Historie vzdělávání ve vězeňství	16
4.1 Školní vzdělávání.....	18
4.2 Motivace ke vzdělávání ve VTOS	21
4.3 Vzdělávání ve VTOS	22
4.3.1 Penitenciární péče	23
4.3.1.1 Programy zacházení.....	24
4.3.1.2 Realizace programů zacházení	24
5 Školské vzdělávací středisko	27
5.1 Historie a geneze SOU ve vězeňské službě	27
5.1.1 ŠVS Heřmanice.....	29
5.1.2 ŠVS Plzeň	29
5.1.3 ŠVS Rýnovice.....	29
5.1.4 ŠVS Pardubice	30
5.1.5 ŠVS Valdice.....	30
5.1.6 ŠVS Všehrady.....	30
5.1.7 ŠVS Světlá nad Sázavou.....	31
5.1.8 ŠVS Kuřim s pobočkou Znojmo.....	31
5.1.9 ŠVS Stráž pod Ralskem.....	31
5.1.10 ŠVS Příbram	31

PRAKTICKÁ ČÁST	32
6 Charakteristika ŠVS.....	32
6.1.1 Historie ŠVS	32
6.1.2 Aktivity ŠVS.....	34
7 Průzkumné šetření.....	36
7.1 Průzkumné otázky.....	37
7.2 Dotazníkové šetření.....	38
7.2.1 Vyhodnocení šetření	39
7.3 Rozhovory se zaměstnanci věznice.....	50
7.3.1 Rozhovor s psycholožkami (Věznice Světlá nad Sázavou).....	51
7.3.2 Rozhovor se speciální pedagožkou (Věznice Světlá nad Sázavou).....	53
7.3.3 Rozhovor s pedagogy (Věznice Světlá nad Sázavou)	55
7.3.4 Vlastní doporučení	58
ZÁVĚR	61
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	63
SEZNAM OBRÁZKŮ, TABULEK A GRAFŮ.....	67
SEZNAM ZKRATEK	69
SEZNAM PŘÍLOH.....	70
Příloha č. 1: Dotazník	
Příloha č. 2: Vyhodnocení dotazníku	
Příloha č. 3: Otázky pro polostrukturovaný rozhovor	
Příloha č. 4: Rozpracování obsahu RVP do ŠVP	
Příloha č. 5: Fotografie SOU	

ÚVOD

„Jestliže se chováme k lidem podle toho, kdo jsou, škodíme jim. Jestliže se k nim chováme podle toho, jací by mohli být, pomáháme jim dosáhnout na jejich limity“ (Goethe, 2023).

Kriminalita a antisociální chování provází lidstvo od jeho počátků. Co se měnilo, je způsob trestání. Kriminální chování, tedy chování, které je v rozporu s nastavenými normami a má protispolečenský charakter, je uváděno už v Bibli. Nemůžeme si ale dnes vystačit z hlediska pravidel jen s desaterem nebo jedním z nejstarších zákoníků - Chamurappiho zákoníkem (kodex krále Chamurappiho). Zde je zjednodušeně uváděna forma trestu oko za oko, zub za zub. Tento výklad je spíše formou pomsty než způsobem, jak napravit pachatele. Dnešní moderní způsob věznění nespočívá v tom, že by odsouzení měli veškeré požitky pohodlného života, ale každý odsouzený(á) se jednou, kromě pár doživotních trestů, z vězení vrátí. Vždyť už z minulosti se ví, že nedůstojným zacházením a bez výchovného snažení nikoho převychovat nelze. Cílem věznění tedy je, aby nastal posun od osoby antisociální k osobnosti, která se mění působením vězeňské služby a společenských organizací podílejících se na jejím prosociálním vedení, k osobnosti přijímající stávající morálku a etiku majority. Zde má svou roli i vzdělání, jedná se nejen o přípravu na povolání, ale rovněž o výchovu a vedení k povinnostem, pravidelnosti, důslednosti. Pokud se dokáže takováto osoba po propuštění společensky zařadit a obstát v práci a prostředí na svobodě, jedná se o malé vítězství.

Pracuji ve velmi specifickém prostředí, a to ve Věznici Světlá nad Sázavou. Jsem na pozici učitelky odborného výcviku ve školském vzdělávacím středisku. Proto se chci ve své práci „Vzdělávání odsouzených žen jako eliminace rizikového chování po propuštění“ zaměřit právě na oblast vzdělávání ve věznici, její specifika a smysl mé práce.

TEORETICKÁ VÝCHODISKA

1 Cíl a metodika

Cílem bakalářské práce bylo zmapovat vzdělávání a možnosti prevence odsouzených žen ve výkonu trestu v rámci odborného výcviku školského vzdělávacího střediska v ženské Věznici Světlá nad Sázavou. Na základě kvantitativního a kvalitativního šetření byla navržena doporučení ke zlepšení kvality prevence ve vězeňském vzdělávání.

V teoretické části byla provedena rešerše odborné literatury, popsány základní informace o vězeňské službě, vysvětlena specifika práce s odsouzenými ženami ve vzdělávacích zařízeních vězeňské služby. Byla popsána problematika i důležitost vzdělávání a jeho účinek na prosociální ovlivnění žáků odborného učiliště ve vězení.

V praktické části bylo provedeno kvantitativní dotazníkové šetření ve školském vzdělávacím středisku ve Věznici Světlá nad Sázavou. Dále bylo realizováno kvalitativní šetření polostrukturovanými rozhovory s pedagogickými zaměstnanci i speciálními pracovníky Vězeňské služby ČR s cílem porovnat názory a pohledy na efektivitu vzdělávání a její důležitost jako motivace ke změnám postojů a chování po propuštění na svobodu.

2 Vězeňská služba

„Vězeňská služba je ozbrojeným bezpečnostním sborem. Řídí ji generální ředitel Vězeňské služby, kterého jmenuje a odvolává ministr spravedlnosti. Generální ředitel odpovídá ministrovi za činnost Vězeňské služby“ (555/1992 Sb., §1).

Vznik Vězeňské služby v České republice se datuje k 1. lednu 1993, kdy zanikl Sbor nápravné výchovy a vstoupil v platnost Zákon ČNR č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční stráží České republiky. Nový zákon umožnil vězeňskému systému odpoutat se od minulého pojetí organizace a způsobu zacházení s osobami ve výkonu vazby a ve výkonu trestu odnětí svobody. Zákon přesně vymezuje úkoly vězeňské služby, práva a povinnosti vězeňského personálu. Do jeho zásad je začleněno evropské nařízení o vězeňství a mezinárodní úmluvy o lidských a občanských právech. Vězeňská služba je vojensky řízenou organizací a v současné době má složky civilní a uniformované.

Organizačními jednotkami Vězeňské služby (555/1992 Sb., § 1) jsou:

- „generální ředitelství,
- vazební věznice,
- věznice,
- ústavy pro výkon zabezpečovací detence,
- Střední odborné učiliště a Akademie Vězeňské služby“.

Úkoly všech organizačních jednotek plní, řídí a kontroluje generální ředitelství. V čele každé organizační složky stojí ředitel, kterého jmenuje a odvolává pouze generální ředitel (555/1992 Sb., §1).

Tabulka 1:

Aktuální počet osob s českou národností v našich věznicích ke dni 30. 9. 2022

Obvinění				Odsouzení				Chovanci	
dospělí		mladiství		dospělí		mladiství			
muži	ženy	muži	ženy	muži	ženy	muži	ženy	muži	ženy
1359	111	19	0	16045	1489	41	4	103	11

Zdroj: interní materiály VS ČR, 2023

Tabulka 2:

Aktuální počet osob cizích státních příslušníků v našich věznicích ke dni 30. 9. 2022

Obvinění				Odsouzení				Chovanci	
dospělí		mladiství		dospělí		mladiství			
muži	ženy	muži	ženy	muži	ženy	muži	ženy	muži	ženy
378	20	1	0	986	55	3	0	5	0

Zdroj: interní materiály VS ČR, 2023

Celkem je v našich věznicích 19 178 občanů s českou národností a 1 448 cizích státních příslušníků.

3 Edukace ve vězení

Do vzdělávacích a výchovných postupů zařazujeme především tyto nejdůležitější procesy:

- **Prizonizace** - znamená přivyknutí odsouzeného na vězeňský život. Člení se na institucionalizaci a ideologizaci (Vágnerová, 2008, s. 820-821):
 - **Institucionalizace** = přivyknutí na život, který odsouzeným organizuje jiná osoba. Po nějakém čase stráveném ve vězení ztrácí samostatnost, neplánují, dostaví se apatie.
 - **Ideologizace** = změna jejich hodnotového systému, osvojí si názory, hodnoty a postoje druhých odsouzených, společným nepřítelem je uniforma (zaměstnanec věznice). Dochází k získávání a rozvíjení dalších kriminálních dovedností.
- **Resocializace** – je odborná pomoc odsouzeným znovu se začlenit do společnosti po propuštění na svobodu díky programu zacházení (Nešpor, 2017).

„Vězeňská populace je specifická tím, že naprostá většina vězňů čelí podmínkám aktuálního nebo potencionálního rozsudku, který je signifikantně omezuje v jejich psychických, fyziologických a sociálních potřebách“ (Blažek, Fischer, Škoda, 2019, s. 33).

Nově příchozí odsouzený musí nejdříve své uvěznění vnitřně přijmout, ve vězeňském prostředí se **socializovat**. Mění chování, myšlení, slang, přebírá názory druhých odsouzených, snaží se mezi ně zařadit. Musí prostě „zapadnout“, přijmout ztrátu svobody a leckdy se také vyhnout většímu zájmu o svou osobu a třeba i případné šikaně.

- **Reedukace** – „je označován souhrnně tradiční pojem výchovy a vzdělávání, který je z různých důvodů nešikovný. Především proto, že je dvouslovný, a tudíž není operativní než jednoslovný termín. Dále proto, že vyděluje složku výchovy a vzdělávání, ačkoliv se obě složky v reálném procesu vždy prolínají. Konečně je termín edukace vhodnější i vzhledem k mezinárodnímu úzu – jako ekvivalent anglického termínu education“ (Průcha, 1997, s. 60).

Cílem reedukace je snížení nebo úplné odstranění negativních jevů, které ovlivňují narušenou osobu, její disociální chování směřovat k utváření jiné, kladné orientaci hodnot a tím ji posunout ke správnému přijímání společenských norem, tedy zařazení se do společnosti jako její žádoucí součást (Průcha, 1997, s. 61).

4 Historie vzdělávání ve vězeňství

Vzdělávat odsouzené a motivovat je, aby čas trávený ve vězení využívali vhodně a účelně, je cíl známý již z doby habsburské monarchie. V první polovině 19. století bylo po vzoru Anglie a Irska zavedeno vzdělávání vězňů v tehdejší rakouském mocnářství. V bývalém klášteře v pražské Svatováclavské trestnici byla zřízena nedělní škola psaní pro negramotné, kterou měl na starosti současně s výukou náboženství vězeňský farář. Později zde vyučovali i učitelé. Za zakladatele vězeňského školství je považován vězeňský kaplan František Josef Řezáč, který zde působil v letech 1849-1856. Nejvýznamnějším dílem F. J. Řezáče je spis „Vězeňství v dosavadních způsobech svých s návrhem o zdárnější trestání a polepšování zločinců“ (Uhlík, 1993, s. 16-19). Ve Svatováclavské věznici bylo poprvé zavedeno povinné vzdělávání mladistvých.

„Na základě zkušeností nabytých v zemské trestnici, v níž byli věznění i trestanci dopustivši se nejtěžších zločinů, Řezáč kritizoval tehdejší převažující důraz na strohé vyučování jednotlivých předmětů, bez současné dostatečné polepšující výchovy vězňů, což bylo charakteristické právě pro německý systém nejen vězeňství, ale i školství. Věřil, že především dobré školství v novohumanizačním duchu, uplatňované i u vězeňské populace, nejen poučující, ale i vychovávající, může podstatněji podpořit omezení zločinnosti jak u regetentů (dnes bychom řekli u recidivistů), tak především u prvotrestanců“ (Uhlík, 1997, s. 28).

Teprve ve druhé polovině 19. století by se dalo hovořit o školním vzdělávání, které je spojeno se zestátněním vězeňství. Každý nový vězeň podstoupil pohovor, při kterém se zjišťovala úroveň vzdělání, a podle toho byl zařazen do třídy. A to do třídy pro negramotné – stupeň elementární, nebo pro ty, kteří nějaké vzdělání mají, – škola pokračovací, aby si své vědomosti připomněli a rozšířili. Pro mladistvé a negramotné do věku 35 let bylo vzdělávání povinné (John, 2010, s. 6).

V období před 1. světovou válkou vězeňská správa pochopila, že vzdělávání odsouzených výrazně pomůže k jejich dalšímu uplatnění ve společnosti, proto byli zařazováni do práce, kde se mohli přiučit nějakému řemeslu. Během války se však vzdělávání ocitlo na okraji zájmu. Obnova vyučování nastala až v nově vzniklé Československé republice v letech 1918-1938. Po vzoru zaniklé monarchie

pokračovala v nastaveném systému věznic a vzdělávání odsouzených. Větší důraz se kladl na vzdělávání mladistvých. Důvodem bylo dokončení jejich školní docházky a možnost získání výučního listu z absolvování odborného kurzu bez udání místa, kde byl vystaven (toto je stejné jako dnes). Výchovou odsouzených nebylo jen vzdělávání, ale i mravní osvěta realizovaná pomocí přednášek a pravidelných nedělních bohoslužeb. Jako velmi praktický a vhodný výchovný a vzdělávací prostředek se ukázal Československý rozhlas. V roce 1930 umožnilo vedení trestnice na Borech udělat sbírku mezi odsouzenými, za kterou byl koupen první rozhlasový přijímač (John, 2010, s. 7-10).

V roce 1931 se v Praze konala Vězeňská konference orientovaná na penitenciární oblast. Harmonogram konference se skládal ze čtyř oblastí. Jedna z nich se týkala vězeňského vzdělávání. Negramotným měly být zajištěny alespoň základy vzdělání, ostatním měla být umožněna pravidelná výuka tak, aby nezasahovala do plnění jejich pracovních povinností (Kafková, 2007).

Nadějný rozvoj vzdělávání ve vězeňství byl pozastaven kvůli německé okupaci. Z knihoven věznic muselo být odstraněno obrovské množství knih od „zakázaných autorů“. Velmi často se stávalo, že byli odsouzení využíváni jako pomoc pro potřeby válečného průmyslu, v této souvislosti se výuka nekonala. V poválečném období se vzdělávací aktivity potlačily na osvětu Sovětského svazu a v duchu budovatelském. Od roku 1950 byla ve věznicích duchovní služba zcela zrušena (John, 2010, s. 11-12).

V roce 1951 byl vypracován zcela nový vězeňský řád, který přinesl změny ve výchovně vzdělávacím procesu. Hlavní činností odsouzených se stala činnost pracovní (jako snadný zdroj pro rozpočty jednotlivých vězeňských zařízení). Teprve zákon č. 59/1965 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody platný od 30. 6. 1965, uznávaný jako přelomový v historii poválečného československého vězeňství, poprvé reguloval výkon trestu předpisem, který kladl velký důraz právě na výchovnou funkci trestu (John, 2010, s. 13-15).

„Odsouzeným, u nichž jsou pro to předpoklady vzhledem k jejich schopnostem, věku a délce trestu, se obvykle umožní, aby získali základní nebo i vyšší vzdělání, anebo se zúčastnili dalších forem vzdělávání“ (59/1965 Sb., § 31).

Po roce 1968 se do popředí dostávala nutnost odborného vzdělávání vězňených osob bez pracovní kvalifikace. Ve věznicích se začala prakticky realizovat odborná výuka ve formě „učebních oborů s vydáním výučního listu, zaučením s vydáním záučního listu, zvýšením kvalifikace formou kurzů, zaškolovacími a doškolovacími kurzy a kurzy technického minima“ (Váňa, 1998, s. 4).

V letech 1982-1983 byly vybrány nápravné výchovné ústavy, kde se měla realizovat zkušební výuka ve školských vzdělávacích střediscích: Rýnovice – strojírenská výroba, Plzeň - obráběči kovů, Příbram – hlubinné dobývání a Opava – výroba konfekce. Zavedení a realizaci vzdělávání ovlivňovala především dostupnost materiálního vybavení a externích lektorů z národních podniků, které spolupracovaly s výchovnými ústavami (jako např. n. p. Liaz). V roce 1992 skončil Sbor nápravné výchovy a od 1. 1. 1993 byl nahrazen Vězeňskou službou ČR. Po novelizaci zákona č. 29/1984 Sb. školského zákona a zákona ČNR č. 564/1990 Sb. o státní správě a samosprávě došlo ke změnám ve sféře zřizování Středního odborného učiliště (dále jen SOU) (John, 2010, s. 17-24).

4.1 Školní vzdělávání

„Veškerý obsah výchovy se odvíjí na jedné straně od systému věd, úrovně vědění v dané společnosti (determinanta vzdělávání), na druhé straně právě od systému hodnot (determinanta výchovy charakteru)“ (Kraus et al., 2001, s. 47). Toto ovlivňování je realizováno rovněž i z důvodu zamezení důsledkům prizonizace. Prosociálně a edukativně se snaží působit vězeňský personál komplexně.

Důležitým úkolem Vězeňské služby v systému vzdělávání je poskytnout kvalitní vzdělávání, umožňující odsouzeným osobám uplatnit se na trhu práce, nalézt vhodné zaměstnání a tím získat i pravidelný příjem (Generální ředitelství, 2022, s. 22).

Z tohoto důvodu je při vzdělávání velmi důležitá spolupráce s vazebními věznicemi a věznicemi, včetně dozorčí služby a odborných zaměstnanců. Zejména komunikace se speciálními pedagogy, vychovateli a vedením věznice je prakticky nepřetržitá.

V koncepci vězeňství do roku 2025 se píše: „pokud budeme vězňené osoby úspěšně vzdělávat, pak je zde reálná šance, že budou schopny obstát i v životě za branou věznic a nebudou se do nich vracet“ (Generální ředitelství, 2022, s. 22-23).

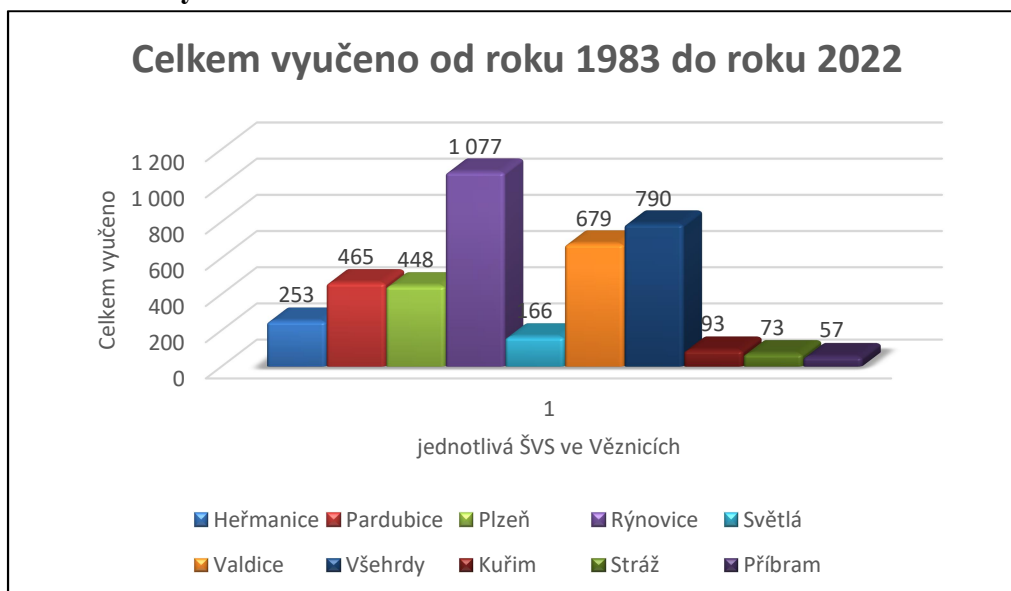
Tabulka 3: Statistika vzdělávání – Střední odborné učiliště VS ČR

Kritérium	SOU VS ČR	01	02	03	04	05	06	07	08	09	10	11
		Heřmanice	Pardubice	Plzeň	Rýnovice	Světlá n. S.	Valdice	Všehrady	Kuřim	Stráž p. R.	Příbram	Vinařice
Celkem vyučeno	4101	253	465	448	1077	166	679	790	93	73	57	0
Celkem zařazeno	8130	549	826	1070	1781	373	1185	1842	189	181	134	0
Celkem dokladů z kurzů	24552	1522	2804	2633	3076	2370	5837	4771	733	472	334	0
Celkem zařazeno fyz. osob do kurzů	34729	1916	4607	5015	6567	3452	5533	5751	648	448	792	0

Zdroj: interní materiály SOU VS ČR, 2023

Z Tabulky 3 vyplývá, že ne každý, kdo do kurzu nebo SOU nastoupí, jej také dokončí. Z uvedených údajů je zřejmé, že učební obor dokončí zhruba polovina žáků. Vyřazení jsou na vlastní žádost, pro neschopnost absolvovat výuku, špatnou docházku, špatné chování, nebo jsou propuštěni soudem na svobodu (podmínečně propuštění). Věznice umožňuje odsouzeným za určitých podmínek započaté vzdělávání dokončit. Jen velmi malá část se snaží i z civilu přijet a závěrečné zkoušky absolvovat.

Graf 1: Počty absolventů učebních oborů v rámci ŠVS

Zdroj: interní materiály SOU VS ČR, 2023

Výuka v učebních oborech probíhá podle tematického plánu, který vychází z ŠVP a RVP pro dané učební obory. Řídí se zároveň celou řadou zákonných norem a nařízení např. zákony:

- Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon);
- Zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů;
- Dále:
- Závěrečná zkouška podle jednotného zadání ve škole /<https://skoly.nzz.nuov.cz:4443>;
- Školní řády;
- Vnitřní řád;
- Vyhláška 345/1999 Sb.; § 46;
- Vyhláška 223/2005 Sb., o některých dokladech o vzdělávání;
- Vyhláška 73/2005 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných, (zejména §6);
- NMS č.:1, kterým se zřizuje škola pro osoby ve výkonu vazby nebo ve výkonu trestu odnětí svobody;
- Vyhláška č. 47/2005 Sb. Vyhláška o ukončování vzdělávání ve středních školách závěrečnou zkouškou a o ukončování vzdělávání v konzervatoři absolutoriem;
- Nařízení ministra spravedlnosti 1/2007 (kterým se zřizuje škola pro osoby ve výkonu vazby nebo ve výkonu trestu odnětí svobody);
- Pokyn 6/2007 (o stanovení organizačních a kompetenčních vztahů mezi příslušnými věznicemi a školskými vzdělávacími středisky Středního odborného učiliště);
- Pokyn 4/2007 (generálního ředitele Vězeňské služby České republiky);
- Nařízení ŘSOU č. 1/2019 (Stipendijní řád);

- Zákon ze dne 30. června 1999 o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů § 35 (Povinnost hradit náklady výkonu trestu);
- Nařízení č. 10 ŘSOU, kterým se vydává organizační řád Školského vzdělávacího střediska Světlá nad Sázavou;
- Pokyn generálního ředitele VSČR 2/2019 (kterým se stanoví postup při přiznání a výplatě prospěchových stipendií, dle stipendijního řádu Středního odborného učiliště);
- NGR – 39/2007 – Organizační řád SOU.

4.2 Motivace ke vzdělávání ve VTOS

Přiměřená motivace dospělých ke vzdělávání je jednou ze základních podmínek jejich aktivní účasti na vzdělávacím procesu. Jak tvrdí Bednaříková (2012b, s. 22): „povzbuzování, chválení, zdůrazňování kladných stránek a vlastností osobnosti, pozitivních výsledků v procesu vzdělávání, to vše náleží k evalvačnímu jednání, které by mělo být ve vzdělávací práci s dospělými dominantní“.

Samotná motivace ale nemusí být jediným impulzem vedoucí dospělého člověka k dojmu, že se potřebuje vzdělávat. Účinnou může být stejně dobře i osobní potřeba jedince, která je také důležitá pro rozvoj jeho potenciálu, schopností a nutnosti uznání. Souvisí s potřebou osobního růstu, zvyšování vzdělání.

Samozřejmě konkrétního jedince velmi ovlivňuje i prostředí, ve kterém se nachází, což může některým potřebám dávat přednost a druhé odsunout do pozadí.

Význam vztahu motivace – emoce popisuje Vágnerová (2004b, s. 168) těmito slovy: „motivace bývá spojena s emočním prožitkem, který slouží jako signál určité potřeby, jako prostředek hodnocení aktuálního stavu či situace, a stimuluje jednání, zaměřené na její uspokojení“.

Když má člověk pocit, že je pro něho vzdělávání důležité a chce na sobě pracovat, jsme rádi. Existují ale i motivace jiné. Účastí ve vzdělávání na školském vzdělávacím středisku (dále jen ŠVS), může odsouzená získat kladné hodnocení. Což je pro ně také velká motivace, protože toto hodnocení může ovlivnit rozhodování o podmínečném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody (dále jen VTOS).

Vzdělávání na ŠVS jim přináší další výhody. Po dobu studia nemusí hradit výdaje spojené s pobytem ve vězení. Dále svačina navíc, možnost se setkat se známou, rodinným příslušníkem, změna prostředí. Prostory školského střediska jsou úplně jiné, než v jakých tráví čas během výkonu trestu. Určitě i personál se k nim chová vlídněji, pokud dodržují nastavená pravidla. Poznat, do jaké míry odsouzená stojí pouze o výhody, které jí školské vzdělávací středisko nabízí, a nakolik si opravdu zvnitřnila potřebu vzdělání a prosociálního působení po celý výkon trestu, není jednoduché. Poznat hranici jejich motivačních pohnutek je i pro zkušeného zaměstnance velmi těžké.

V neposlední řadě motivací, a velkou, je pro odsouzené, které např. nemohou být zařazeny do práce, možnost získání finančních prostředků a tím je stipendium. Vyplácí se úspěšným žákyním od školního roku 2018/2019.

4.3 Vzdělávání ve VTOS

Vzdělávání odsouzených se dá rozdělit na formální a neformální (Generální ředitelství, 2022, s. 24-25):

- **Formální** vzdělávání poskytuje Vězeňská služba nebo subjekt, se kterým spolupracuje. Výsledkem je získání platného dokumentu o absolvování základního, středoškolského, vyššího odborného nebo vysokoškolského vzdělání: jako je výuční list, osvědčení nebo vysvědčení. Tento dokument je platný podle právních předpisů a nelze na něm dohledat, že bylo získáno v nápravném zařízení. Pokud student vzdělávání před propuštěním na svobodu nestihne dokončit, má možnost toto dokončit ve vhodné civilní škole. Odsouzenému je umožněno studovat na střední nebo vysoké škole i mimo věznici formou distanční výuky, jestliže to schválí vedení věznice a je sjednána dohoda s vedením konkrétní školy. V areálu vybraných věznic zajišťují vzdělávání odsouzených školská vzdělávací střediska (odloučená pracoviště SOU se sídlem v Praze).
- **Neformální** vzdělávání se popisuje (Průcha, Mareš a Walterová, 2003, s. 322) jako: „organizované, systematické vzdělávání, realizované mimo formální vzdělávací systém“.

Neformální vzdělávání (Generální ředitelství, 2022, s. 24) je realizováno v oblasti programu zacházení. Jsou to všeobecné vzdělávací kurzy, odborné kurzy, kurzy rekvalifikační, specializační kurzy, pracovní aktivity. V některých případech lze získat osvědčení o absolvování. Tyto aktivity vedou odborní zaměstnanci věznice (psychologové, vychovatelé, terapeuti, sociální pracovníci, ...) s cílem vhodně působit na odsouzeného jedince. Dát mu možnost, aby po propuštění dokázal vést řádný život.

Druhé možné dělení je na primární, sekundární a terciární vzdělávání (Generální ředitelství, 2022, s. 25-26):

- **Primární** – nabízí doplnění základního vzdělání v rámci povinné školní docházky (zvláště pro mladistvé, osoby s nedokončenou školní docházkou a negramotné);
- **Sekundární** – zajišťuje SOU VS ČR v odloučených pracovištích ve vybraných věznicích. To zahrnuje učňovské obory a rekvalifikační kurzy podle požadavků trhu práce, potřeb a možností věznice pro osoby s dokončeným základním vzděláním;
- **Terciární** – na základě dohody vedení konkrétní školy a věznice formou distanční výuky pro omezený počet uchazečů.

4.3.1 Penitenciární péče

Otázkám penitenciární péče, tedy výchovným otázkám ve VTOS se věnuje penitenciární pedagogika. Černíková (2008, s. 12) ve své knize uvádí, že je to: „speciální pedagogická disciplína, zabývající se zvláštnostmi penitenciárního výchovného působení a vztahující se na všechny kategorie odsouzených ve výkonu trestu“.

Popelka (2011, s. 7-8) vysvětluje termín penitenciaristika jako: „nauku o výkonu a účinnosti trestu odnětí svobody z hlediska obecných a zvláštních podmínek a zejména použitých metod, forem a prostředků k nápravně výchovné činnosti podle stupně dosažené nápravy u jednotlivých kategorií odsouzených. Vychází z poznatků vědních oborů aplikovaných na podmínky vězeňství, především z penitenciární psychologie, pedagogiky, sociologie a práva“.

Vzdělávání hraje v moderní vězeňské péči důležitou roli. Je součástí osobního vzdělávání každého odsouzeného. Jeho cílem je reintegrace této osoby do společnosti. Každá věznice má vytvořen vzdělávací program, který umožňuje odsouzeným vzdělávat se podle jejich vlastních zájmů a potřeb. Zohledňuje se také věk, zdravotní a psychický stav. Na tvorbě těchto programů spolupracují odborní zaměstnanci, jako je psycholog, speciální pedagog, sociální pracovník, adiktolog, vychovatel, vychovatel terapeut, pedagog volného času, dozorce, učitel a vězeňský kaplan. Správně nastavený program by měl odsouzeným pomoci zlepšit jejich chování a odstranit nežádoucí jednání a myšlení a tím zvyšovat šanci na snadnější začlenění se do společnosti.

4.3.1.1 Programy zacházení

Programy zacházení lze považovat za základ vězeňské pedagogiky. Pojem slova zacházení vysvětluje Hála (2006, s. 44-45) jako „soubor aktivit vězeňských pracovníků aplikovaný s cílem motivovat vězně (poskytovat mu společensky hodnotné a osobně přitažlivé výzvy) k práci na sobě samém (...)“.

„Zacházení s odsouzenými v ČR je prováděno v souladu s Listinou základních práv a svobod i doporučením Rady Evropy v některých oblastech zacházení s vězněnými osobami a dodržování lidských práv. Výkon trestu odnětí svobody se vykonává ve věznicích“ (Sochůrek, 2007a, s. 36).

Programy zacházení fungují v praxi od roku 2011. Předtím se používalo názvu „Resocializační program“. Důvodem jejich zavedení je snižovat nebezpečnost a recidivu u odsouzených. Předpoklad pro jejich vykonávání je dobrovolnost ze strany odsouzených. Černíková (2008, s. 152) uvádí, že je nutné: „rozvíjet pozitivní schopnosti a možnosti vězněného a regulovat (výchovně ovlivňovat) problémové charakteristiky vězněného, posilovat převzetí odpovědnosti za své chování, za svůj život“.

4.3.1.2 Realizace programů zacházení

Odsouzené je nabídnut zvolený program zacházení, který věznice považuje za nejvhodnější s ohledem na minimalizaci rizik souvisejících s trestnou činností. Může být více variant, ze kterých si odsouzená vybere. Souhlas potvrdí podpisem.

Členění programu zacházení (345/1999 Sb., § 36):

- **pracovní aktivity** – jeden z nejdůležitějších resocializačních nástrojů. Díky nim odsouzené získávají a upevňují si pracovní návyky. Možnost pracovat jim pomáhá hradit peněžní závazky. Jedná se o pracovní zařazení a pracovní terapie (resocializační prostředek, vytváření pracovních návyků, zajištění denního provozu věznice, možnost splácet pohledávky);

„Pracovní aktivita odsouzeného přispívá zásadním způsobem ke snižování jeho případné agresivity, k celkovému zklidnění a harmonizaci psychosomatických funkcí i k psychosociální adjustaci“ (Hála, 2006, s. 124).
- **vzdělávací aktivity** – jsou organizované a realizované na ŠVS nebo vedené zaměstnanci oddělení výkonu trestu v areálu věznice s potřebným odborným vzděláním (nabízí odsouzeným velký výběr aktivit, kromě toho také možnost distančního vzdělávání od negramotných až po vysokoškolské studium);
- **speciální výchovné aktivity** – je sociální, speciálně pedagogické, psychologické a terapeutické působení orientované na oblast důvodu a dopadů trestného činu, eliminaci patologických jevů (např. užívání návykových látek), personalitu odsouzené osoby, obrat postojů, myšlení a chování odsouzené osoby vedoucí k resocializaci. Organizují a vedou je odborní zaměstnanci individuální nebo skupinovou formou, tzn. skupinové i individuální psychoterapie, arteterapie, pohybové terapie, sociální výcvik (drogy, alkohol, příčiny a důsledky páchaní trestné činnosti, změny postojů, myšlení a chování jako úspěšná readaptace na život po propuštění);
- **zájmové aktivity** – různé formy individuální a skupinové;
- **oblast utváření vnějších vztahů.** - tyto aktivity jsou orientovány na zajišťování sociálního zázemí po propuštění na svobodu.

Nejen účast na těchto aktivitách pomáhá odsouzeným smysluplně vyplnit čas trávený ve VTOS. Mohou navíc navštěvovat knihovnu, odebírat časopisy, pomáhat tvořit a vydávat vlastní vězeňský časopis, v kulturní místnosti sledovat televizní pořady, účastnit se např. besed se žáky škol, sportovních turnajů nebo koncertů, které organizuje věznice (345/1999 Sb., § 40).

Pokud má odsouzená zájem na sobě pracovat, může využít poměrně široké spektrum možností. Zájem o tyto aktivity je podpořen i tím, že odsouzená získá pozitivní hodnocení (pokud na sobě pracuje) a to se stává součástí komplexního hodnocení v případě podání žádosti o podmíněné propuštění.

„Společenská činnost směřuje k modifikaci, k vyvolání změn v postojích a vztazích, mínění a snahách jedinců nebo skupin, a to buď formou negativního přinucení, nebo pozitivního získání“ (Kohoutek, 1998, s. 92).

5 Školské vzdělávací středisko

Získat v současné době „dobré“ pracovní místo s nedokončeným, nebo základním vzděláním je téměř zázrak. Se záznamem v trestním rejstříku se šance ještě sníží. Takovýto člověk, i když se bude chtít změnit a práci získá, bude mít plat minimální a pracovní postavení spíše podřadné. Často se pak stává, že tato situace je pro něj frustrující. Nastane okamžik, kdy jeho snažení opadne a nejjednodušší cestou pro získání finančních prostředků bude stát se nezaměstnaným.

I toto je jeden z důvodů, proč VS ČR umožňuje a zajišťuje (v rámci možností) vhodné podmínky pro doplnění nebo zvýšení si vzdělání v době výkonu trestu. Zvyšuje tím pravděpodobnost odsouzené plně a nezávisle se začlenit do společnosti. „Smysluplná, dobře řízená a organizovaná práce rozvíjí pracovní návyky a s tím související vlastnosti osobnosti“ (Hála, 2006, s. 124). Nařízením ministra spravedlnosti č. 1/2007 byla v roce 2007 založena škola pro osoby ve výkonu vazby nebo ve výkonu trestu odnětí svobody jako součást Vězeňské služby (Generální ředitelství, 2022, s. 24).

V současnosti je po republice celkem 10 středisek, které vzdělávají odsouzené v různých učebních oborech a kurzech. Jedním ze středisek, kde bylo zřízeno střední odborné učiliště, je i Věznice Světlá nad Sázavou. Zde se odsouzené vzdělávají ve dvou učebních oborech, výuka probíhá podle tematického plánu, který vychází z RVP a ŠVP pro dané učební obory.

5.1 Historie a geneze SOU ve vězeňské službě

Hlavním cílem ve sféře vzdělávání ve VTOS je vytvářet takové podmínky, které umožní absolventům vzdělávacích aktivit snadnější návrat do společnosti po propuštění na svobodu a to, že dokáží vést soběstačný život. Jedním z dílčích cílů je upravit vzdělávací aktivity tak, aby byly přizpůsobeny možnostem cílových osob i věznic a také vývoji nabídky na trhu práce.

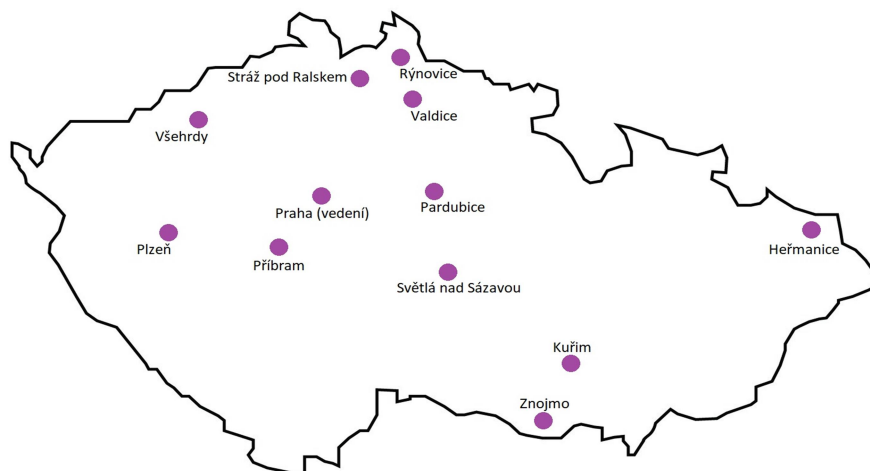
V lednu 1994 bylo zřízeno Střední odborné učiliště a jeho odloučená pracoviště (tj. školská vzdělávací střediska), která zahájila svou činnost ve školním roce 1994/1995 ve věznicích Valdice, Všehrady, Opava, Pardubice, Plzeň a Rýnovice. Od roku 1996

byla všechna učiliště zařazena do sítě školních zařízení ČR. Díky tomuto zařazení byly vydávány platné výuční listy a osvědčení o vzdělání (stejně jako v jiných školách) bez uvedení místa jejich získání. Tato učiliště nabízela možnost výuky v učebních oborech, doplňkového základního vzdělání a vzdělávání žáků ze speciálních škol v denní formě výuky. Také pořádala kurzy k získání nebo rozšíření kvalifikace. Od roku 2004 po novelizaci zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, přestala platit povinnost si hradit výdaje spojené s VTOS, aby byl motivován větší zájem o vzdělávání. Od 1. 9. 2006 bylo SOU ministerstvem školství vyjmuta z registru škol a včleněno pod křídla Generálního ředitelství Vězeňské služby jako jedno z oddělení věznice. V roce 2007 bylo znovu vráceno do registru škol jako organizační složka státu – VS ČR (John, 2010, s. 24-37).

Od roku 2001 se střediska učiliště rozrostla o další středisko, a to ve Světlé nad Sázavou. ŠVS Opava byla roku 2009 přemístěna do Heřmanic. V roce 2013 přibýlo další středisko, a to Kuřim s pobočkou ve Znojmě. Zatím posledními vzdělávacími středisky jsou ve Stráži pod Ralskem a Příbrami. Vedení SOU sídlí v Praze.

„Funkční systém vzdělávání vězňených osob, který je účelně navázán na zaměstnávání vězňených osob a má funkční přesah do období po skončení výkonu trestu odnětí svobody, umožňuje vězňeným osobám vzdělávat se v praktických oborech, které s vysokou pravděpodobností naleznou své uplatnění za branou věznice a zabezpečí vězňené osobě příjem, čímž nemalou měrou přispějí ke snížení recidivy a rizika dluhové pasti“ (Generální ředitelství, 2022, s. 23).

Obrázek 1: Školská vzdělávací střediska na území ČR

Zdroj: upraveno podle interních materiálů SOU, 2023

V SOU Praha jsou nabízeny všechny obory pouze v kategorii H (běžné učební obory se středním vzděláním) a E (přizpůsobené žákům s lehkým mentálním postižením, s ohledem na jejich vzdělávací potřeby). Střediska se stále modernizují. Jsou vybavena novou technikou (interaktivní tabule, 3D tiskárny, vyšívací stroj, moderní soustruhy, ...). Střediska spolupracují mezi sebou, vypomáhají si např. výrobou nábytku, šitím oděvů a oděvních doplňků, podle oborů daného střediska. Spolupráce stejně dobře funguje i s věznicemi, neziskovými organizacemi a cizími subjekty.

5.1.1 ŠVS Heřmanice

Zahájila svou činnost v roce 1983 ve věznici v Opavě vzděláváním mladistvých a žen. Pro muže byly ještě před vznikem ŠVS ve spolupráci podniku TESLA Lanškroun realizovány v rámci vzdělávání kvalifikační kurzy. Po amnestii v roce 1990 byla většina odsouzených žen propuštěna. V krátké době byly nahrazeny muži. V roce 2009 byla činnost ŠVS ukončena a znovu otevřena byla roku 2010, ale v Heřmanicích (Střední odborné učiliště, 2022).

Aktuálně učiliště nabízí učební obory Elektrikář-silnoproud a Elektrotechnické a strojně montážní práce (interní materiály ŠVS Heřmanice).

5.1.2 ŠVS Plzeň

Již v roce 1975 působili učitelé v trestnici na Borech. Výuka na ŠVS byla zahájena od roku 1982 v oboru Strojírenská výroba se zaměřením na obrábění kovů. Současně byly organizovány kurzy k doplnění základního vzdělání. Po amnestii se snížil počet uchazečů o studium, v Plzni to řešili nábořem odsouzených z ostatních věznic. Toto řešení se používá stále i v jiných střediscích (John, 2010, s. 81).

V současné době nabízí učební obor Strojní mechanik a kurzy – Elektrotechnik, 3D tisk, Doplnění základního vzdělání (interní materiály ŠVS Plzeň).

5.1.3 ŠVS Rýnovice

Začátky vzdělávání organizovanou formou se zde konaly již od roku 1975. Výuka začínala doplňováním základního vzdělání. V roce 1982 byl na zkoušku otevřen obor

ve spolupráci s n. p. LIAZ, který umožňoval provádět praxi přímo v provozu podniku (John, 2010, s. 88).

ŠVS nabízí učební obor Obráběč kovů a kurzy CNC obrábění, Vazač knih a FIE-basic/standard (Věznice Rýnovice, 2022).

5.1.4 ŠVS Pardubice

Původně ženská věznice. Už v 60. letech 19. století zde byla snaha vzdělávat negramotné ženy. V roce 1983 byla zahájena výuka učebního oboru Výroba konfekce. Později přibyl obor Švadlena a kurz Psaní strojem. Po amnestii 1990 se věznice Pardubice změnila na věznici pro muže. ŠVS řešilo tuto situaci zavedením kurzů pro muže – Obsluha počítačů, Stavební výroba, Základy elektroniky (John, 2010, s. 62-63).

Současná nabídka učebního oboru je Kuchař – číšník a kurzy – Základy PC, FIE (basic/standard), Keramik a Malíř – natěrač (Věznice Pardubice, 2022).

5.1.5 ŠVS Valdice

Jakási forma vzdělávání zde existuje už od ro 1875, kdy zde byly vybudovány dílny a knihovna. Samotné ŠVS začalo fungovat roku 1983 výukou v oboru Strojírenská výroba a kurzem Doplnění základního vzdělání. Později přibyl obor Klempíř, kurz Malíř natěrač nebo Brusič skla (ŠVS Valdice, 2022).

V současnosti ŠVS nabízí učební obor Obráběč kovů, kurzy – Svářeč, CNC obrábění, Technologie 4.0, FIE (basic/standard), Knihař a Malíř – natěrač (interní materiály SOU VS ČR, 2022).

5.1.6 ŠVS Všehrdy

V roce 1963 zde vzniklo ŠVS pro mladistvé. Byly nabízeny obory: Strojník-zámečnický, Malíř pokojů, Krejčí a Obuvník. ŠVS zde funguje od roku 1991, kdy byly otevřeny učební obory Zemědělská výroba a Provoz společenského stravování. Později přibyl kurz Ruční zpracování kovů nebo Elektrotechnická výroba (John, 2010, s. 148-149).

ŠVS nabízí učební obor Truhlář; kurzy – Zámečnick a FIE - basic/standard (interní materiály SOU VS ČR, 2022).

5.1.7 ŠVS Světlá nad Sázavou

Školské vzdělávací středisko jako takové vzniklo již v roce 2001. Zpočátku se jednalo o umístění v provizorních prostorách, rovněž tak výuka byla do značné míry provizorní (počet začínajících kantorů – 2), a to jak z hlediska prostorů, tak i potřeb pedagogů a žáků. Velká změna pro ŠVS přišla dne 30. ledna 2007, kdy nařízením ministra spravedlnosti byla zřízena škola pro osoby ve VV nebo VTOS a začala se odvíjet nová historie ŠVS. V současnosti zde pracuje pět pedagogů, jsou zde vyučovány dva učební obory a dva kurzy. Podrobněji bude rozepsáno v praktické části.

5.1.8 ŠVS Kuřim s pobočkou Znojmo

Činnost v kuřimském středisku byla zahájena v roce 2012 kurzem Celoživotní vzdělávání. Vzdělávací aktivity se během let rozrostly kromě celoživotního vzdělávání ještě o kurz Výpomoc při obsluze hostů, kurz Feuersteinovo instrumentální obohacování a učební obor Práce ve stravování. V letošním školním roce nabízí učiliště učební obor Kuchař – číšník; kurzy Příprava teplých pokrmů a FIE basic/standard (Vzdělávání vězňů, 2022).

5.1.9 ŠVS Stráž pod Ralskem

Činnost střediska byla zahájena v roce 2015. V tomto roce jsou studentům nabízeny kurzy FIE a Strojírenský technik - projektant; učební obor je Obráběč kovů (ŠVS Stráž pod Ralskem, 2022).

5.1.10 ŠVS Příbram

Je nejmladším střediskem. Vzniklo v roce 2021 (po třicetileté pauze pravidelné výuky). Nabízí učební obor Kuchař – číšník; kurzy Český jazyk pro cizince, Německý jazyk, FIE, Keramik, Praktický základ (ŠVS Příbram, 2022).

PRAKTICKÁ ČÁST

V praktické části bylo provedeno kvantitativní dotazníkové šetření mezi odsouzenými ženami navštěvující v rámci výkonu trestu ŠVS v ženské věznici. Dále bylo realizováno kvalitativní šetření s pedagogickými a speciálními pracovníky VS ČR s cílem porovnat názory a postoje na efektivitu vzdělávání a její důležitost jako motivaci ke změnám postojů a chování po propuštění na svobodu.

6 Charakteristika ŠVS

Školské vzdělávací středisko se nachází v areálu ženské věznice na Vysočině ve městě Světlá nad Sázavou. Vzdělávání odsouzených je zde realizováno od roku 2001. Kapacita ŠVS je 64 žáků. V prostorách ŠVS jsou pro výuku k dispozici celkem 3 učebny teoretických předmětů, z nichž jedna je využívána také na kurz keramiky. Dále je zde učebna PC, nově vybavená kuchyňka pro výuku vaření, 2 šicí dílny a knihovna. ŠVS ve Světlé nad Sázavou je jediné v ČR, ve kterém se mohou vzdělávat ženy.

ŠVS umožňuje osobám ve VTOS (Vzdělávání vězňů, 2022):

- vzdělávání v odborných učebních oborech;
- doplnění základního vzdělání;
- doplnění nebo rozšíření kvalifikace.

6.1.1 Historie ŠVS

V letech 1984-1987 sloužil objekt současné věznice jako škola v přírodě. Na ploše areálu o velikosti 4 ha se nacházely 2 učební pavilóny (v každém 8 tříd), 2 bazény, hřiště na minigolf, basketbal, plážový volejbal, fotbal a přírodní divadlo. V budovách se kromě ubytovacích, vzdělávacích a stravovacích prostorů nacházely i tělocvičny a místnosti pro kulturní vyžití. Od roku 2000 spravuje areál už bývalé školy v přírodě Ministerstvo spravedlnosti ČR. Vzhledem ke skladbě budov bylo rozhodnuto využít tento prostor jinak. V roce 2003 se začalo s komplexní rekonstrukcí s cílem vybudovat moderní ženskou věznici. Vznikaly nové prostory ve střešních

nástavbách, kde bylo vybudováno nové moderní školské a vzdělávací zařízení. Školské vzdělávací středisko bylo založeno již v roce 2001. Z počátku bylo zřízeno provizorně v budově B/3, kde vyučovali pouze dva učitelé a vedoucí Školského vzdělávacího střediska. Také materiální vybavení bylo velmi omezené. V této době byl zaveden jednoletý kurz základní školy, praktická škola a výuka českého jazyka pro cizince. Později se středisko přestěhovalo do nových moderních prostor vybudovaných pro potřeby školy tak, aby vyhovovaly nejen počtem učeben, ale i jejich vybavením (jako např. učebna pro výuku PC, kuchyňka pro výuku vaření, moderně vybavená šicí dílna, keramická dílna, učebny pro výuku teoretických předmětů). Nabídka různých kurzů a aktivit, ale i učebních oborů se průběžně obměňovala, modernizovala a narůstala s ohledem na prostory, aktuální počty vyučujících, vybavení, účelné doplňování rekvalifikačních kurzů podle potřeb věznic související se současným zařazováním odsouzených do zaměstnání, ale také přiměřenosti a vhodnosti vzdělávání po stránce intelektu, psychických a fyzických možností našich klientek (Historie ŠVS, 2022).

„Jde o to, aby nároky nepřesahovaly určitou míru a možnosti jedince“ (Kraus et al., 2001, s. 145). Významná změna v dějinách ŠVS přišla dne 30. ledna 2007. Nařízením ministra spravedlnosti byla zřízena škola pro osoby ve VV nebo VTOS pod názvem Střední odborné učiliště, Praha 4, Na Veselí 51, PSČ 140 67 (Historie ŠVS, 2022).

Postupem času se kurzy změnilly na výuku ve dvouletých učebních oborech (od roku 2008–2009 Výroba konfekce, 2010–2011 Textilní a oděvní výroba, 2011–2012 Provozní služby a Šití prádla). V roce 2012 se ŠVS účastnilo projektu „Senior 2012“, který byl pod záštitou Ministerstva školství ČR zaměřen na vzdělávání osob starších 50 let. Úkolem projektu, který vedl Národní ústav pro vzdělávání, bylo vytvořit studijní materiály pro kurz s názvem „Vzděláváním a osobnostním rozvojem proti projevům prizonizace a stárnutí“. V letech 2005–2006 byla zahájena spolupráce se střední školou ve Světlé nad Sázavou. V závislosti na dosaženém vzdělání a délce trestu dostalo možnost studovat celkem 20 žen. Projekt musel být bohužel ve třetím ročníku ukončen z důvodu nedostatku žákyň. Vzdělávacímu středisku ve spolupráci s Masarykovou univerzitou, vazební věznicí a Ústavem pro výkon zabezpečovací detence Brno byla nabídnuta možnost získat vyšší úroveň vzdělání. Jednalo se

o bakalářské studium na Ekonomicko - správní fakultě, obor Cestovní ruch. V roce 2013 byl tento model vzdělávání fakultou ukončen (Historie ŠVS, 2022).

6.1.2 Aktivity ŠVS

Aktuálně nabízené vzdělávací aktivity (Vzdělávání vězňů, 2022):

- „učební obor Šití prádla
- učební obor Provozní služby
- kurz Základy PC
- kurz Základy práce s keramikou“

Jako součást vzdělávání odsouzených je do výuky zařazena též metoda Feuerstainova instrumentální obohacování.

Učební obor Šití prádla (č. 31-59-E/02)

Obor je dvouletý. Absolventky se připravují na výkon povolání kvalifikovaného pracovníka v oděvní a konfekční výrobě nebo opravě prádla v malých a středních podnicích. Odborná příprava zahrnuje ruční a strojové šití, žehlení, tvorbu stříhových modelací. Žákyně také získají znalost z oděvní technologie, oděvních materiálů, informačních technologií a základů zdravotní péče (Vzdělávání vězňů, 2022).

Učební obor Provozní služby (č. 69-54-E/01)

Učňovské studium je dvouleté. Absolventky jsou připraveny pro práci v úklidových a servisních firmách, zdravotnických a sociálních službách, v ubytovacích zařízeních, kancelářích, veřejných prostorách. Výuka zahrnuje oblasti praní a žehlení prádla, úklid, šití a opravy prádla, přípravu pokrmů, informační technologie a zdravotní péče. Cílem výuky v těchto oborech je propojit teoretické znalosti s praxí tak, aby je bylo možné využít při řešení konkrétních situací v praxi. Cílem je vychovat pracovníky, kteří budou spolehliví, zodpovědní, přesní, samostatní v rozhodování a schopni řešit otázky bezpečnosti, ochrany zdraví a životního prostředí. Vzdělávání je ukončeno složením platné závěrečné zkoušky a získáním dokladu o vzdělání a výučního listu v souladu s předpisy MŠMT. Vzdělávání v obou oborech probíhá formou večerního studia (Vzdělávání vězňů, 2022).

Kurz Základy PC

Výuka je rozdělena do dvou skupin, aby poskytly základní znalosti potřebné k používání počítače. Cílem je rozvíjet představivost, tvořivost a paměť (a někdy také zdvořilost a sociální citění), stejně jako základní návyky při používání počítače. Na konci kurzu jsou absolventky přezkoušeny a obdrží osvědčení (Vzdělávání vězňů, 2022).

Kurz Základy práce s keramikou

Během deseti měsíců si ženy vyzkouší práci s hlínou, naučí se modelovat ručně i na hrnčířském kruhu. Učí se také technologické postupy, jako je povrchová úprava keramických výrobků a obsluha pece. Na konci kurzu obdrží osvědčení o jeho absolvování (Vzdělávání vězňů, 2022).

Metoda Feuerstainovo instrumentální obohacování (FIE)

Jedná se o dobrovolnou činnost zahrnutou do učebních osnov. Vyškolení lektori vedou žáky pomocí pracovních listů k řešení konkrétních úkolů. FIE je metoda, která má vést k rozvoji samostatného myšlení, rozvoji strategie učení a předvídání života po odchodu z vězení. Měla by pomoci zvládnout impulzivitu (Vzdělávání vězňů, 2022).

7 Průzkumné šetření

V této části práce bylo představeno kvalitativní a kvantitativní průzkumné šetření, zaměřené na analýzu současného stavu vzdělávání odsouzených žen ve Věznici Světlá nad Sázavou. Pomocí dotazníků byla provedena analýza názorů odsouzených žen zařazených v programech vzdělávání ve školském vzdělávacím středisku za účelem zjistit, zda poskytované vzdělávání je efektivní a účelné pro jejich budoucí život.

Cílem empirické části bylo zmapovat, jaký vliv a význam má vzdělávání na odsouzené ženy v penitenciárním prostředí na jejich rozvoj a prosociální myšlení. Jaká je užitná hodnota vzdělávání (plánují se dále vzdělávat i po propuštění, budou se zajímat o zaměstnání ve vystudovaném oboru, zda není vzdělávání jen účelové?) a zpětná vazba odborných pracovníků formou polostrukturovaného rozhovoru. Byla použita metoda dotazníkového šetření pro zachování anonymity žákyň, usnadnění porovnání získaných dat a úspore času. Dále metoda rozhovorů (z důvodu nejčastěji používané metody shromažďování informací v kvalitativním šetření). Otázky polostrukturovaného rozhovoru jsou k nahlédnutí v Příloze 3, dotazník v Příloze č 1.

Kvalitativní šetření – zjištění jsou prezentována verbální, nenumericickou formou. Osoba konající šetření se snaží přátelským rozhovorem se dotazovanou osobou více sblížit a proniknout do zkoumané situace. Hlavním cílem je porozumět dotazovanému, zejména porozumět jeho postojům, tzn. jaký je jeho názor a reálný pohled na danou skutečnost (Gavora, 2010, s. 35-36).

Polostrukturovaný rozhovor – „je verbální dialog dvou osob. Vyznačuje se tím, že jeho autor má připravený návod, neboli kostru témat a otázek, která chce během rozhovoru probrat“ (Tech Lib, 2023).

Kvantitativní šetření – číselná data, se kterými se pracuje, lze použít ke zjištění příkladně množství, četnosti, rozsahu jevu, který se vyskytuje. Data lze matematicky zpracovat (součet, průměr, procenta). Hlavním cílem je seřadit data tak, aby vysvětlila existenci nebo příčinu změn zkoumaného jevu (Gavora, 2010, s. 35-36).

Dotazník – „je soustava předem připravených a pečlivě formulovaných otázek, které jsou promyšleně seřazeny a na které dotazovaná osoba (respondent) odpovídá písemně“ (Chráska, 2016, s. 158). Je určen pro sběr velkého množství dat.

7.1 Průzkumné otázky

Na základě informací získaných z prostudované literatury, vlastních zkušeností a informací z šetření byly stanoveny následující průzkumné otázky:

Otázka č. 1: Jaké jsou skutečné důvody žen pro vzdělávání během výkonu trestu?

V institucionalizovaném prostředí jsou hodnoty nastaveny trochu jinak než v přirozeném prostředí na svobodě. Hlavním platebním prostředkem je zde tabák, káva a cukr. Ne všechny odsouzené mají ale dostatečné prostředky k tomu, aby na tyto komodity dosáhly a aby byly uspokojeny jejich potřeby. Ve SOU mají odsouzené možnost dosáhnout na stipendium, což by mohlo být pro ně silnější motivací než touha po vzdělání a odstranění důsledků prizonizace. Předpokladem bylo, že převážná většina studuje pro svůj osobní rozvoj a výhody vzdělávání uvedené výše, jsou pouze podpurným prostředkem k motivaci ve vzdělávání.

Otázka č. 2: O který typ výuky ženy v rámci vzdělávání jeví největší zájem?

Zde bylo předpokládáno, že větší zájem bude o praktickou část výuky. Většina z respondentek pouze ukončila základní školu a dále nepostupovala. Mohlo by to být dáno i určitou formou lenosti zaměstnávat mozek teoretickou přípravou. V části praktické vidí větší smysl, vidí výsledek své práce a to, co vytvořily, je hmatatelné, materiální.

Otázka č. 3: Ovlivňuje ženy absolvované studium v rámci výkonu trestu jejich představy o dalším životě po propuštění?

U této otázky byl předpoklad, že žákyně – respondentky v rámci sebereflexe dospěly k závěru, že musí změnit svůj život a jedním z prostředků této změny je i dosažení středního vzdělání.

Dalším předpokladem bylo, že i když se jedná o patologickou populaci, většina z nich v sobě uchovává touhu po normálním životě, touhu zařadit se řádně do

společnosti, socializovat se v souladu s pravidly a regulacemi majoritní společnosti. Cílem bylo zjistit, do jaké míry a jestli vůbec má vzdělávání vliv na eliminaci rizikového chování těchto žen po propuštění na svobodu, jak vzdělávání v tomto prostředí vnímají a jak toto prostředí mění jejich myšlení.

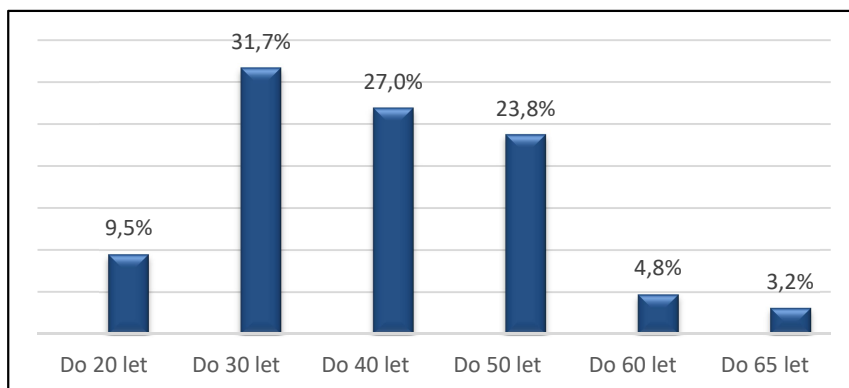
7.2 Dotazníkové šetření

Cílovou skupinu respondentů představovaly odsouzené ženy z Věznice Světlá nad Sázavou, které zde vykonávají trest odnětí svobody. Všechny jsou zařazeny ve Školském vzdělávacím středisku ve dvouletých oborech – Šití prádla a Provozní služby, ukončených závěrečnou zkouškou a vydáním výučního listu. Odsouzené ženy zařazené v těchto vzdělávacích oborech jsou ve věkovém rozmezí 17-65 let. Jedinou podmínkou zařazení do vzdělávání je dokončené základní vzdělání. ŠVP a RVP vzdělávacího střediska ve Věznici Světlá nad Sázavou je pro ukázkou uveden v Příloze č. 4.

Průzkumu se zúčastnilo dobrovolně všech 63 odsouzených žen zařazených do dvouletých učebních oborů, které ŠVS nabízí. V učebnách ŠVS byly žákyně požádány o vyplnění dotazníku. Bylo vysvětleno, jak postupovat, zodpovězeny všechny jejich dotazy. Poté rozdány dotazníky, ve kterých zcela anonymně odpovídaly na položené otázky. Čas nebyl limitován. Po vyplnění dotazníku jej odkládaly na určené místo v učebně. Všechny tabulky k dotazníkovému šetření jsou uvedeny v Příloze č. 2.

7.2.1 Vyhodnocení šetření

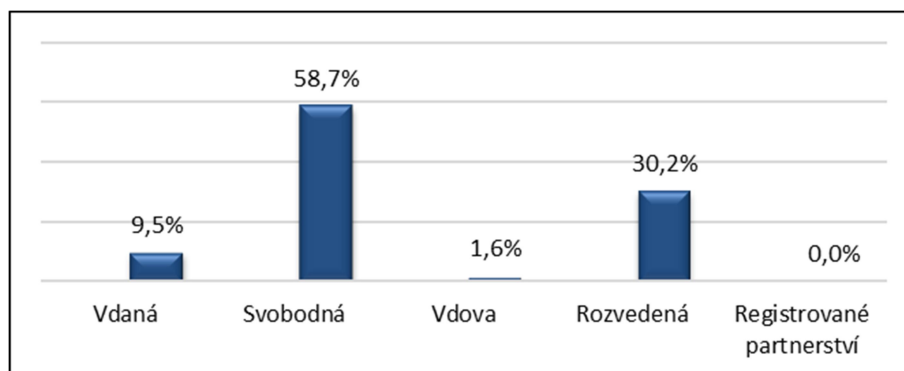
Graf 2: Otázka č. 1: Věk respondentky

Zdroj: vlastní zpracování, 2023

Z Grafu 2 vyplývá, že věk respondentek se pohyboval v rozmezí 17-65 let. Z toho 9,5 % žen bylo ve věku do 20 let, 31,7 % do věku 30 let, 27 % do věku 40 let, 23,8 % do věku 50 let, 4,8 % do věku 60 let a 3,2 % do věku 65 let. Nejvíce respondentek bylo ve věku do 30 let. Ukázalo se, že věk pro vstup odsouzených žen do vzdělávání není rozhodující.

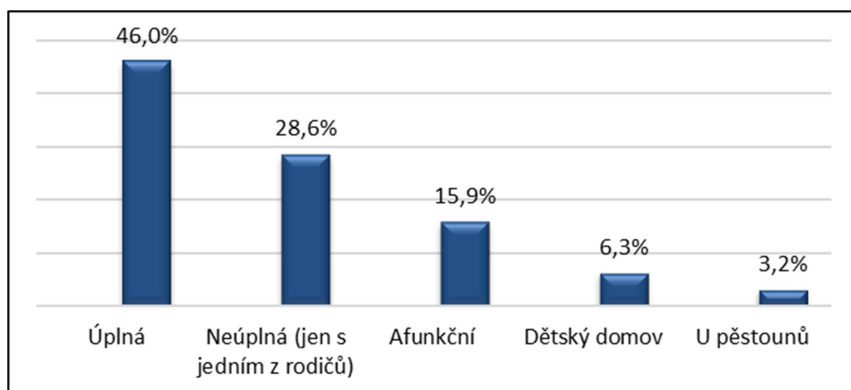
Graf 3: Otázka č. 2: Váš rodinný stav

Zdroj: vlastní zpracování, 2023

Vyhodnocením výsledků (viz Graf 3) se ukázalo, že 9,5 % respondentek, které se vzdělává ve ŠVS je vdaných, 58,7 % svobodných, 1,6 % vdova, 30,2 % rozvedených a žádná není v registrovaném partnerství. Podle těchto výsledků bylo usuzováno, že ženy svobodné páchají více trestné činnosti. Toto zjištění možná svědčí o určité odpovědnosti žen – matek, manželek vzhledem k páčání trestné činnosti.

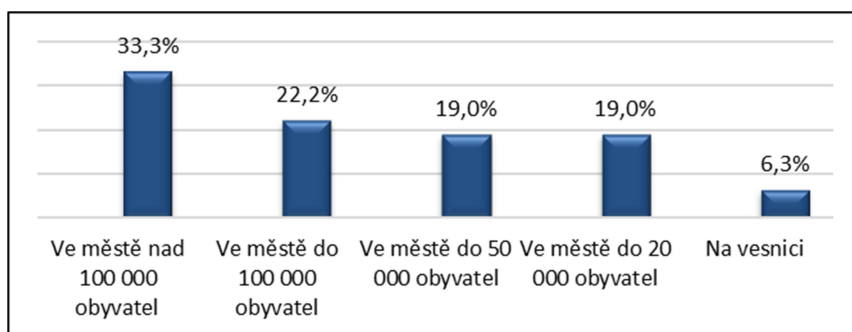
Graf 4: Otázka č. 3: Rodina, ve které jste vyrůstala, byla:

Zdroj: vlastní zpracování, 2023

Vzhledem ke kritériím, která jsou obecně chápána jako standard, normalita, vypovídaly respondentky takto (viz Graf 4): 46 % respondentek vyrůstalo v úplné rodině, 28,6 % jen s jedním z rodičů, 15,9 % v rodině afunkční, 6,3 % v dětském domově, 3,2 % u pěstounů. Je otázkou, do jaké míry, byly respondentky schopné posoudit funkčnost rodiny. Do jaké míry je zejména u etnika z vyloučených nebo separovaných oblastí funkčnost posuzována v souladu s obecně chápanými pravidly pro standartní rodinu a co obecně bylo vnímáno jako funkční rodina.

Graf 5: Otázka č. 4: Bydlíte?

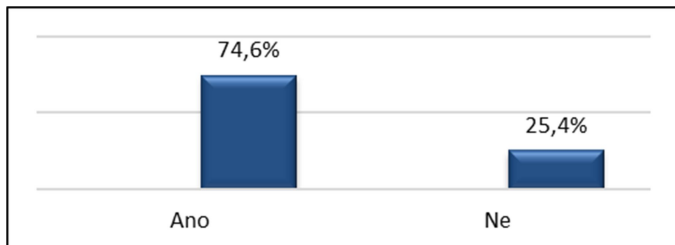

Zdroj: vlastní zpracování, 2023

Vyhodnocením otázky (viz Graf 5) vyplynulo, že 33,3 % respondentek bydlí ve městě nad 100 000 obyvatel, 22,2 % ve městě do 100 000 obyvatel, 19 % ve městě do 50 000 obyvatel, 19 % ve městě do 20 000 obyvatel a 6,3 % na vesnici. Graf odhalil fakt, že většina respondentek pochází z většího města. Zde je otázkou, zda patologická populace, osoby závislé na drogách nebo osoby bydlící v sociálně vyloučených lokalitách mají blíže k páchání trestných činů – anonymita velkých

měst, a naopak malá města a obce - sociální tlak na akceptaci způsobu života majority („každý vidí druhému do talíře, co o nás řeknou sousedé“ apod.).

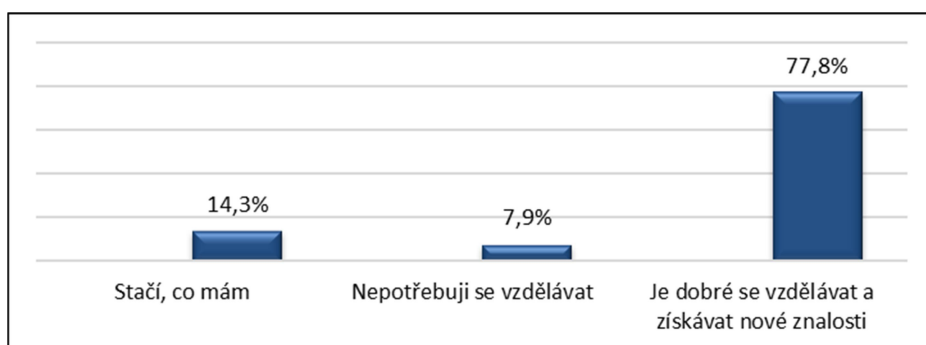
Graf 6: Otázka č. 5: Vedla vás vaše rodina ke vzdělávání?

Zdroj: vlastní zpracování, 2023

Vyhodnocením dotazníku (viz Graf 6) vyplynulo, že 74,6 % respondentek rodina ke vzdělávání vedla, 25,4 % respondentek rodina ke vzdělávání nevedla. Potom se zde nabízí otázka, proč selhaly a nezískaly střední vzdělání již po základní škole. Byly ovlivněny duševní insuficiencí, nedostatkem vůle nebo jinými okolnostmi? To by mohla být další zajímavá sociologická studie.

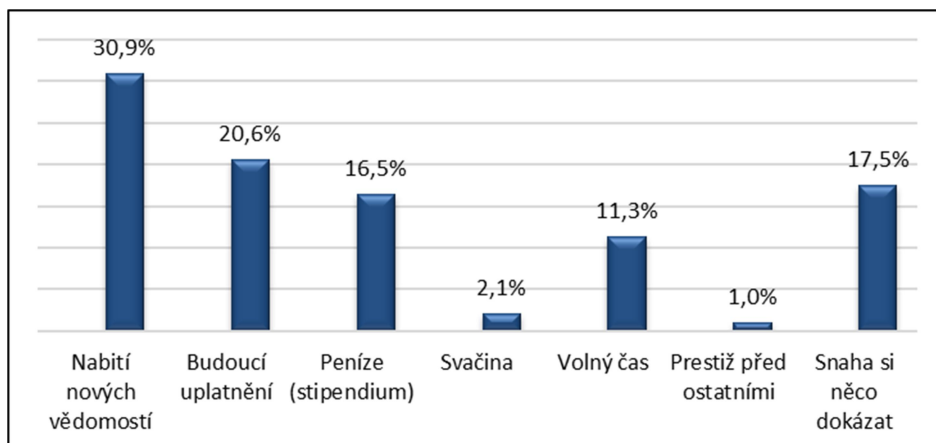
Graf 7: Otázka č. 6: Jak je pro vás osobně vzdělávání důležité?

Zdroj: vlastní zpracování, 2023

Na otázku č. 6 odpovědělo 14,3 % respondentek, že vzdělávání důležité není, stačí jim, co mají. Dotázaných 7,9 % se vzdělávat nepotřebuje. Do školy dochází z jiného důvodu. 77,8 % respondentek si myslí, že je dobré se vzdělávat a získávat nové znalosti (viz Graf 7). Výsledek šetření byl potěšující. Pokud odpovědi byly myšleny vážně, je na čem stavět dál a smysluplně ovlivňovat i tuto patologickou část naší populace.

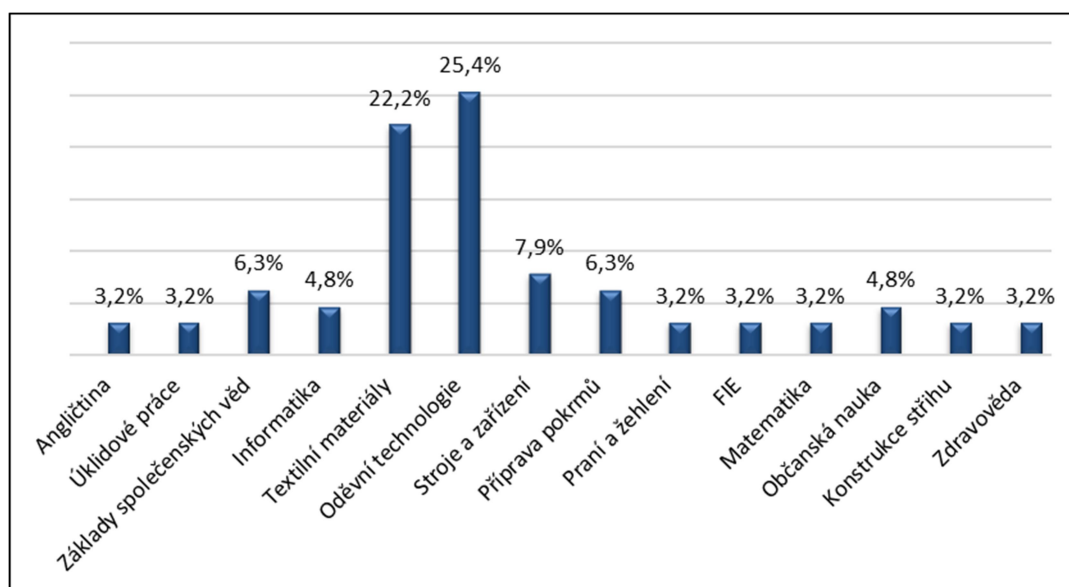
Graf 8: Otázka č. 7: Váš osobní důvod, proč jste se přihlásila ke studiu na ŠVS?

Zdroj: vlastní zpracování, 2023

Z dotazníkového šetření (viz Graf 8) vyplynulo, že 30,9 % respondentek si je vědoma důležitosti nabytí nových vědomostí, pro 20,6 % bylo důvodem budoucí uplatnění, pro 16,5 % bylo rozhodující stipendium, u 2,1 % byla důvodem svačina, 11,3 % vyplnění volného času, 1 % kvůli prestiži před ostatními a 17,5 % respondentek pro snahu si něco dokázat.

Graf 9: Otázka č. 8: Napište, který předmět z teoretické výuky je podle vás nejzajímavější a proč?

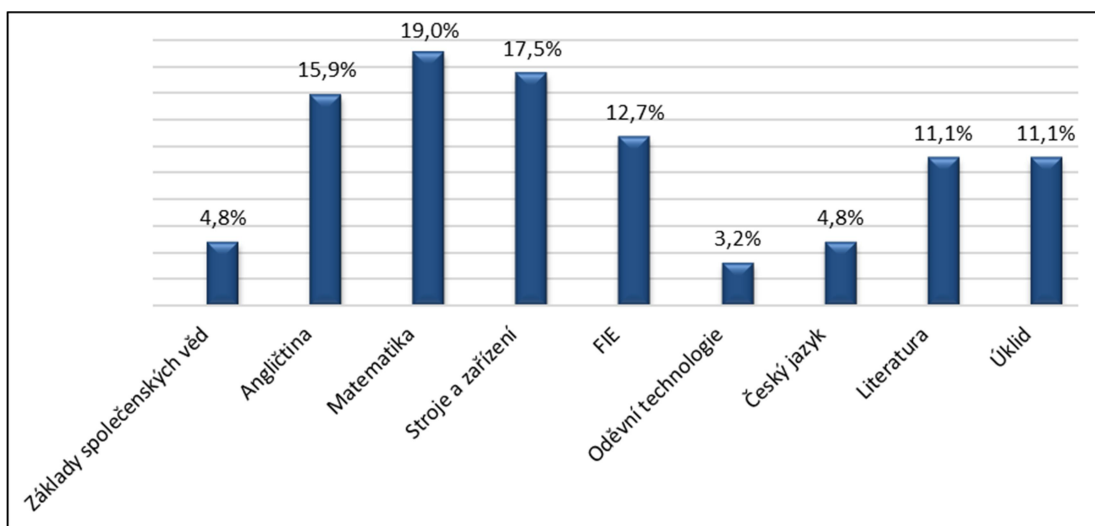

Zdroj: vlastní zpracování, 2023

Z průzkumu vyplynulo (viz Graf 9), že nejvíce oblíbeným teoretickým předmětem je podle 25,4 % respondentek Oděvní technologie a podle dalších 22,2 % Textilní

materiály, 7,9 % uvedlo Stroje a zařízení, 6,3 % Základy společenských věd, 6,3 % Příprava pokrmů, 4,8 % Informatika, 4,8 % Občanská nauka, 3,2 % angličtina, 3,2 % Úklidové práce, 3,2 % Praní a žehlení, 3,2 % FIE, 3,2 % Matematika, 3,2 % Konstrukce střihu a 3,2 % Zdravověda. Bylo překvapujícím zjištěním, že odborné předměty převažovaly nad všeobecně vzdělávacími předměty. Z toho vyplynulo, že si odsouzené ženy uvědomují důležitost těchto předmětů pro své budoucí povolání. Velkou roli hraje jistě i zajímavost výkladu a pojetí ze strany vyučujících, což je neméně důležité.

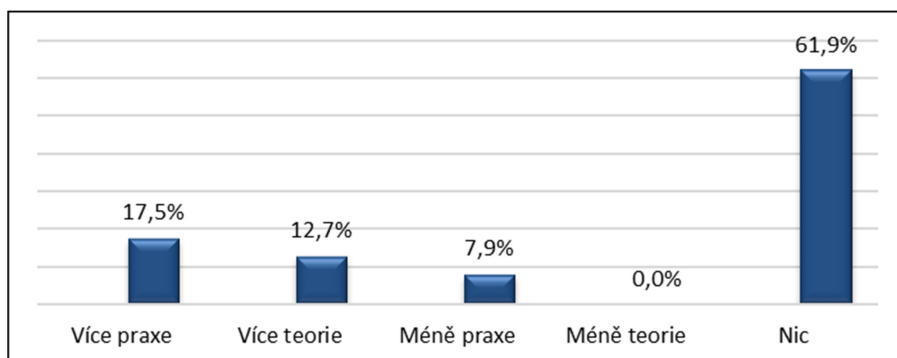
Graf 10: Otázka č. 9: Napište, který předmět z teoretické výuky vidíte jako nedůležitý a proč?

Zdroj: vlastní zpracování, 2023

Z dotazníkového šetření (viz Graf 10) vyplynulo, že odborné předměty podle respondentek do neoblíbených předmětů nepatří. Jako nejméně důležitá byla 19 % respondentkami označena Matematika, 17,5 % označilo Stroje a zařízení, 15,9 % angličtinu, 12,7 % FIE, 11,1 % Literaturu, 11,1 % Úklidové práce, 4,8 % Základy společenských věd, 4,8 % Český jazyk a 3,2 % Oděvní technologii.

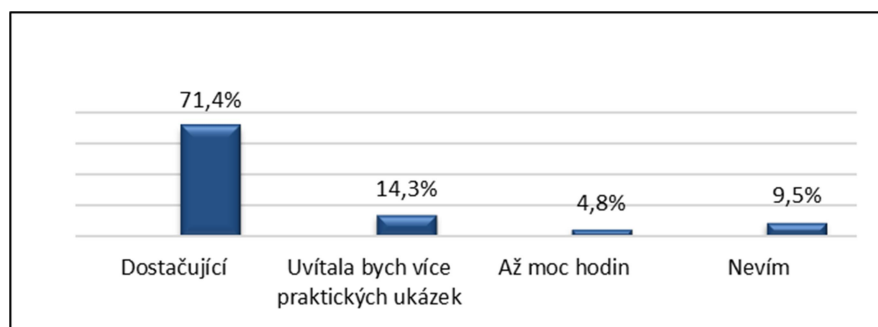
Graf 11: Otázka č. 10: Co byste ve výuce změnila?

Zdroj: vlastní zpracování, 2023

Vyhodnocením dat vyplynulo, že 17,5 % respondentek by uvítalo více praxe, 12,7 % více teorie, 7,9 % méně praxe, méně teorie by nechtěla žádná z respondentek. Nic by neměnilo 61,9 % dotázaných (viz Graf 11). Z grafu vyplynulo, že více než polovina dotazovaných je s výukou spokojena. Zde byla potvrzena moje teorie o spíše praktickém zaměření respondentek.

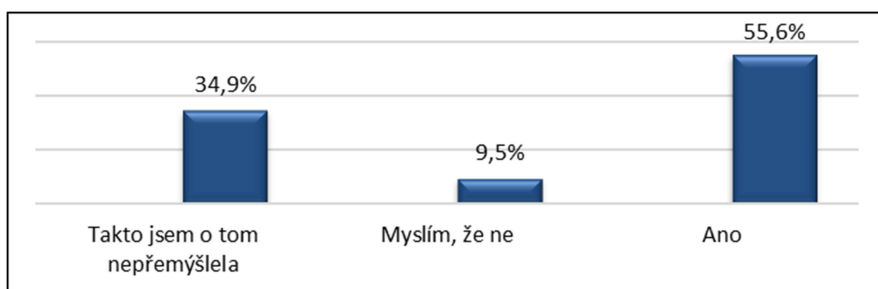
Graf 12: Otázka č. 11: Praktická výuka je podle vás:

Zdroj: vlastní zpracování, 2023

Z výsledků dotazníkového šetření (viz Graf 12) vyplynulo, že pro většinu, tj. 71,4 % respondentek je výuka dostačující. Jen 14,3 % dotázaných by uvítalo více praktických ukázek, 4,8 % respondentky si myslí, že praktické výuky je až moc.

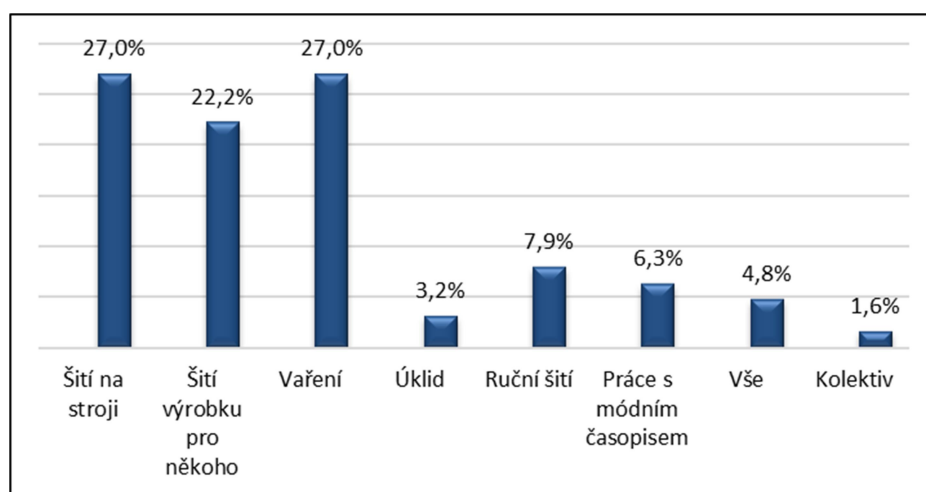
Graf 13: Otázka č. 12: Naučila jste se v praktické výuce víc, než jste očekávala?

Zdroj: vlastní zpracování, 2023

Každý, kdo se rozhodne vzdělávat, si jistě vytvoří představu o tom, co očekává od studia. Představy můžou, ale nemusí odpovídat realitě. Dotazníkovým šetřením (viz Graf 13) vyplynul poznatek, že 34,9 % respondentek o splnění očekávání v praktické výuce vůbec nepřemýšlelo, 9,5 % uvedlo, že ne a 55,6 % uvedlo, že jejich očekávání bylo splněno. Pozitivním poznatkem pro nás bylo, že se i přes specifickou populaci vzdělávaných žákyně SOU u 55,6 % dotázaných respondentek projevilo uspokojení z toho, že se naučily více, než očekávaly.

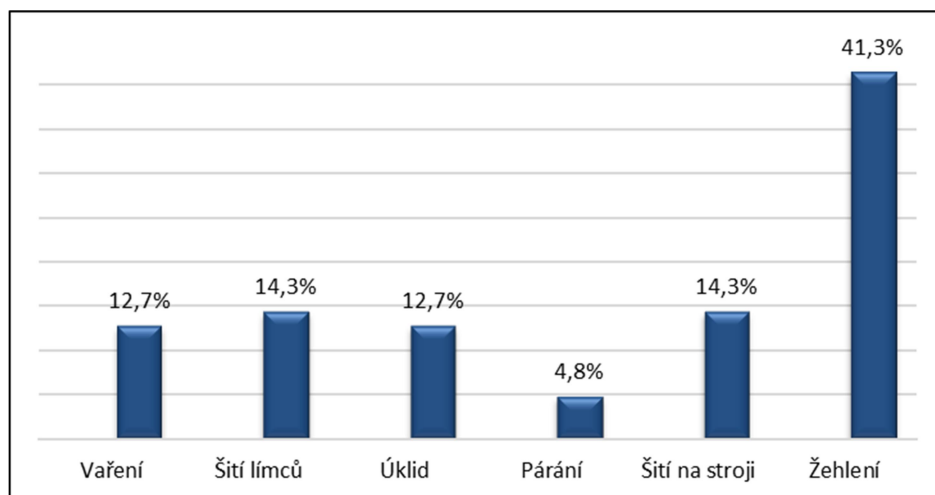
Graf 14: Otázka č. 13: Co vás z praktické výuky bavilo nejvíce?

Zdroj: vlastní zpracování, 2023

Další otázka byla zaměřena na oblíbenost konkrétní praktické výuky. 27 % respondentek označilo jako nejoblíbenější činnost vaření. Odpovědi potvrdily moji domněnku, že předmět vaření vzhledem k tomu, že mohou konzumovat, co si pod odborným dohledem vyučujícího připraví, jim bude vyhovovat nejvíce. Pro mě osobně byl potěšující i fakt, že nebyl zavržen ani předmět šití a oblíbenost tohoto předmětu byla vysoká (viz Graf 14). Stejně jako vaření uvedlo 27 % respondentek šití na stroji, 22,2 % šití výrobku pro někoho, 7,9 % ruční šití, 6,3 % práci s módním časopisem, 4,8 % bavilo vše, 3,2 % úklid a 1,6 % kolektiv.

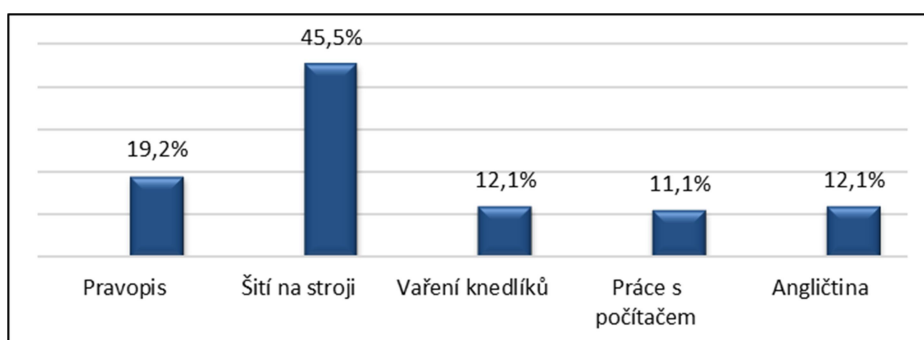
Graf 15: Otázka č. 14: Co vás naopak nebavilo vůbec. Chtěla byste to jinak?

Zdroj: vlastní zpracování, 2023

Z výsledku dotazníkového šetření (viz Graf 15) vyplynulo, že nejméně oblíbenou činností v praktické výuce bylo označeno žehlení, což potvrdilo 41,3 % dotazovaných žen. Bohužel jej vzhledem ke zvolené profesi nelze vynechat a je nutné se správnou činností naučit a zafixovat si stanovené postupy. Zbýlých 14,3 % žen nebavilo šití límců, 12,7 % vaření, 12,7 % úklid, 14,3 % šití na stroji a 4,8 % párání.

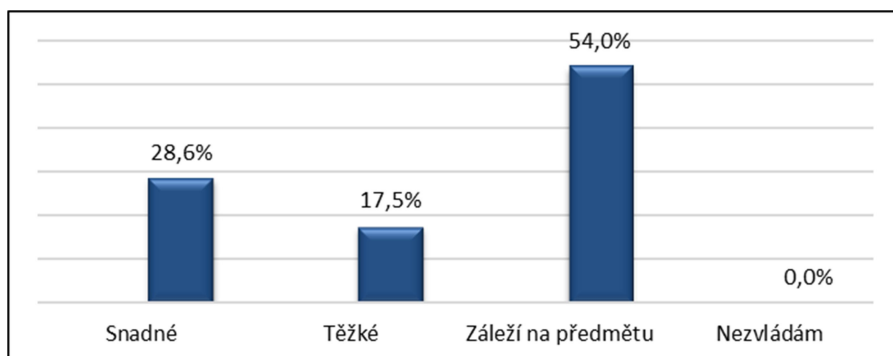
Graf 16: Otázka č. 15: Které konkrétní dovednosti a znalosti jste si vzděláním prohloubila?

Zdroj: vlastní zpracování, 2023

Největším počtem respondentek byla označena práce na šicím stroji (viz Graf 16), tuto možnost uvedlo celkem 45,5 %, 19,2 % označilo pravopis, 12,1 % vařit knedlíky, 12,1 % angličtinu. A nejméně byla prohloubena práce s počítačem, jak označilo 11,1 % respondentek.

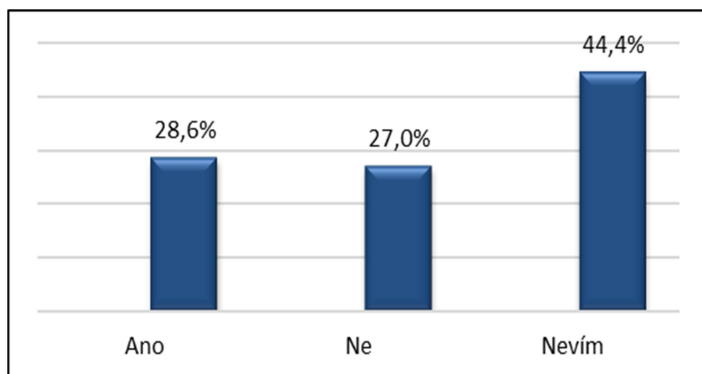
Graf 17: Otázka č. 16: Je podle vás studium na ŠVS spíše:

Zdroj: vlastní zpracování, 2023

Na základě zjištěných dat (viz Graf 17) vyplývá, že studium je pro 28,6 % respondentek spíše snadné, a 17,5 % připadá naopak těžké. Nejvíce respondentek tj. 54 % bylo přesvědčeno, že záleží na předmětu. Ani jedna respondentka neuvedla, že by studium nezvládala. Bylo posouzením vlastních schopností ze strany žákyň poukázáno na rozdíl v náročnosti předmětů, nebo přístupu vyučujícího pedagoga?

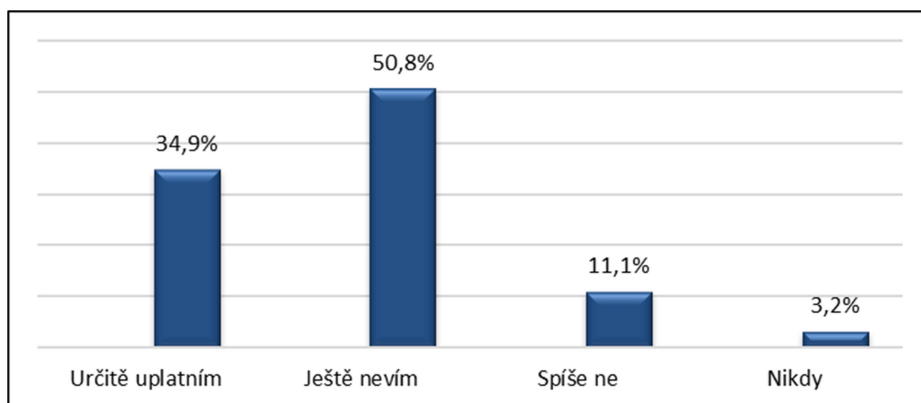
Graf 18: Otázka č. 17: Po absolvování vašeho studia v učebním oboru uvažujete o dalším vzdělávání po propuštění na svobodu?

Zdroj: vlastní zpracování, 2023

Z dotazníkového šetření (viz. Graf 18) vplynulo, že 28,6 % respondentek o dalším studiu uvažuje, 27 % je rozhodnuto dále nestudovat a 44,4 % zatím neví. Tato tabulka má pouze informativní smysl. Je otázkou, jak se změní myšlení u odsouzených, které uvedly, že o dalším vzdělávání budou uvažovat, a jak to bude po střetu s realitou po propuštění. Kladné zjištění je rozhodně skutečnost, že minimálně necelých 30 % se bude chtít dále vzdělávat.

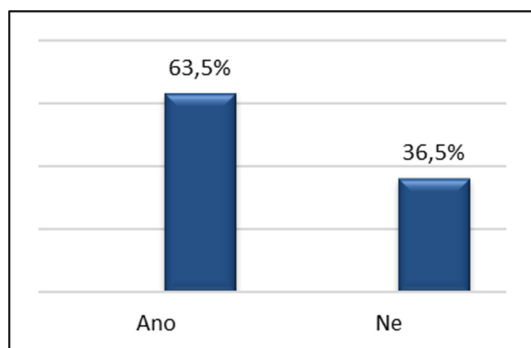
Graf 19: Otázka č. 18: Myslíte, že využijete dosažené vzdělání po propuštění?

Zdroj: vlastní zpracování, 2023

Na otázku č. 18 (viz Graf 19) 34,9 % dotazovaných uvedlo, že se budou snažit dosaženého vzdělání využít. Celkem 50,8 % respondentek ještě nevědělo, 11,1 % spíše ne a 3,2 % uvedly, že toto vzdělání nikdy nevyužijí. S ohledem na to, jak těžký je návrat odsouzených do společnosti bylo rozhodnutí skoro 35 % respondentek využít dosažené vzdělání pro ně jako učitele pozitivní informací.

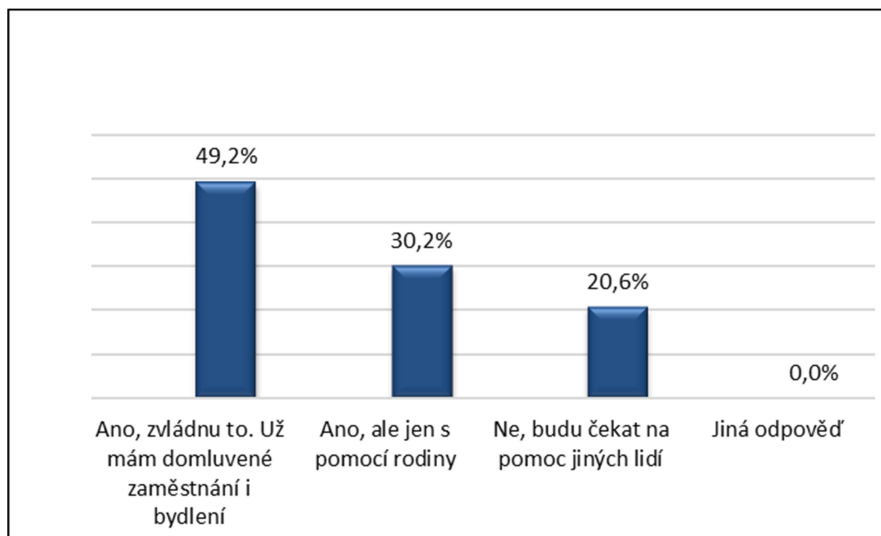
Graf 20: Otázka č. 19: Zajímáte se do budoucna o možné zaměstnání?

Zdroj: vlastní zpracování, 2023

Z dotazníkového šetření vyplývá, že 63,5 % respondentek se o zaměstnání do budoucna už zajímalo, 36,5 % dotazovaných zatím tuto potřebu nemělo. Výsledek odpovědí souvisel s délkou trestu.

Graf 21: Otázka č. 20: Myslíte si, že se o sebe dokážete po propuštění postarat a začlenit se do společnosti?

Zdroj: vlastní zpracování, 2023

Výsledkem šetření (viz Graf 21) bylo potvrzeno, že 49,2 % respondentek je přesvědčených, že návrat do společnosti zvládne, protože už má domluvené zaměstnání i bydlení. S pomocí rodiny se dokáže začlenit 30,2 % dotazovaných. Pouhých 20,6 % respondentek má obavy, že se o sebe postarat nedokážou a budou čekat pomoc od jiných lidí. Příznivou zprávou byla skutečnost, že necelých 50 % respondentek je přesvědčených, že se dokážou bez větších problémů začlenit zpět do společnosti.

Vyhodnocení průzkumných otázek

Průzkumná otázka č. 1: Jaké jsou skutečné důvody žen pro vzdělávání během výkonu trestu?

Od lidí, kteří, páchají trestné činy, se vždy očekává, že za jejich životními rozhodnutími stojí zisk. První průzkumná otázka naopak potvrdila teorii, že většina respondentek má o vzdělání skutečný zájem, nestuduje pro výhody, které jí vzdělávání ve vězeňském prostředí nabízí.

Celkem 77,8 % dotazovaných odpovědělo na otázku č. 6, že je dobré se vzdělávat a získávat nové znalosti. Pouhých 22 % dotazovaných respondentek odpovědělo, že se vzdělávat nepotřebují. Ze stejného důvodu byla položena otázka č. 7, co je vedlo přihlásit se ke studiu. Z odpovědí na položenou otázku vyplynuly obdobné závěry

vztahující se ke vzdělávání. Celkem 79 % respondentek potvrdilo, že podnětem pro vstup do studia bylo získání nových vědomostí a rovněž možnost budoucího uplatnění na trhu práce získáním kvalifikace.

Průzkumná otázka č. 2: O který typ výuky ženy v rámci vzdělávání jeví největší zájem?

Ve druhé průzkumné otázce bylo potvrzeno, že respondentky preferují ve vzdělávání spíše praktickou výuku a spokojenost se skladbou praktického vzdělávání.

Šetření bylo cíleno k ověření tvrzení, že žákyně ve ŠVS Světlá nad Sázavou budou preferovat praktickou výuku nad teoretickou, ale přitom bude dostačovat rozsah výuky v praktickém vyučování. K potvrzení této teorie směřovaly otázky 11, 12, 13. Otázka č. 11 se zajímala o hodnocení nabídky výuky. Zde není odpověď jednoznačná, největší procento odpovědí 61,9 % by neměnilo nic. V dalších otázkách ale respondentky odpovídají, že je praktická výuka dostačující 71,4 %, více praxe by uvítalo 14,3 % a pouze 4,8 % odpovědí je, že je příliš praktických hodin. Převážná část odpovědí tedy směřovala k spokojenosti s praktickou výukou, dokonce by určitá část uvítala ještě více praktického vzdělávání.

Průzkumná otázka č. 3: Ovlivňuje ženami absolvované studium v rámci výkonu trestu jejich představy o dalším životě po propuštění?

Na ověření tohoto tvrzení směřovaly otázky č. 21, 22. Průzkumným šetřením byla zjištěna skutečnost, že většina respondentek vystudovaný obor po propuštění nevyužije. Přestože 34,9 % odpovědělo, že vystudovaný obor uplatní, nelze tuto odpověď objektivně posoudit.

7.3 Rozhovory se zaměstnanci věznice

Individuální rozhovory

V tomto období se na průzkumu týkajícího se vzdělávání odsouzených podíleli i odborní zaměstnanci. Autorka práce upřednostnila osobní kontakt s oslovenými odbornými pracovníky. Proto byl zvolen polostrukturovaný rozhovor, který probíhal vždy v jednotlivých kancelářích (v místě, na které jsou zvyklí) oslovených zaměstnanců od 21. 11. – 03. 12. 2022. Bylo osloveno celkem 8 z nichž, konkrétně

3 psychologičky, 1 speciální pedagožka a 4 učitelé. Rozhory s odbornými zaměstnanci měl ukázat i jiný úhel pohledu a získat ucelenější vhlad do problematiky vzdělávání.

Průzkumné otázky (viz Příloha č. 3) byly rozděleny do dvou základních částí.

1) Kdo pracuje jako vzdělavatel ve vězení? (otázka 1-6)

2) Jaká jsou specifika, potřeby a motivace odsouzených ke vzdělávání? (otázka 7-19)

V rámci tohoto rozhovoru bylo cílem více přiblížit a specifikovat problematiku edukace odsouzených. Tato populace je ovlivňována nejen záměrně na školských vzdělávacích střediscích ale i v prostředí, ve kterém jsou odsouzení umístěni v době pobytu ve věznicích. Bylo zjišťováno, jaká je motivace vězenkyň k tomu, aby se vzdělávaly, co je k tomu vede, zda si uvědomují důležitost osobního rozvoje a jak akceptují snahu vězeňského personálu k jejich prosociálnímu ovlivňování.

7.3.1 Rozhovor s psychologičkami (Věznice Světlá nad Sázavou)

První, s kým rozhovor ve věznici probíhal, byly psychologičky. Kvůli velkému pracovnímu nasazení a tím nedostatku času, probíhala schůzka se všemi společně 21. 11. 2022 v jejich kanceláři.

Věk psychologiček byl 62, 46 a 24 roků. Dvě pracují na této pozici od otevření věznice a to 23 roků, jedna zde působí 2 roky. Všechny psychologičky patří k odborným zaměstnancům věznice a mají vystudovanou jednooborovou psychologii. Úvodní část dotazů vedla k seznámení se s jejich profesí, motivací k práci a subjektivnímu náhledu na odsouzené. Skladba lidí, se kterými pracují, je profesně velmi různorodá. Náplní jejich práce je práce s patologickou populací (mladiství, matky s dětmi, osoby závislé).

Práce všech odborných zaměstnanců v sobě obsahuje složku edukace. Vězeňský psycholog působí především terapeuticky, nebo v roli kouče odsouzené. Všechna tato práce v sobě obsahuje vzdělávání. Právě proto musí odsouzené směřovat k jinému životnímu stylu. Ke změně přístupu při výchově dětí, ale třeba i k návykům základní hygieny. Je tam hodně rozmanitých výchovných složek.

Stále do věznice přijíždějí negramotné ženy, které neumí číst a psát. Vzdělání mají na velmi nízké úrovni. Vlastně i díky tomu, že jsou ve vězení, mají možnost se do vzdělávat, vystudovat učební obory, zdokonalit dovednosti, které již mimo věznici měly, ale nevyužívaly toho, co umí. Vězeňská populace odsouzených žen = nízké vzdělání, základní, zvláštní školy. Málakdo má úplné střední vzdělání, zcela výjimečně zde jsou vysokoškolačky. Ty jsou ale vždy socializované tak, jako běžná společnost mimo brány věznice vyžaduje a akceptuje. V těchto případech se jedná o trestné činy podvodu a domácího násilí (vraždy).

Co se týká vzdělávání, upřednostňují odsouzené dle jejich názoru výuku, která zahrnuje hodně praxe, jako „Provozní služby“. Právě ve škole si uvědomí, že výuku s pomocí odborných zaměstnanců celkem zvládají, i když na svobodě často nezvládaly. U některých naopak je preferována teorie. Zjišťují, že nemají takový problém s pamětí. Samy na sobě cítí, že se vyvíjí. Ve výsledku je odsouzeným jedno, které speciálně výchovné aktivity absolvují. Je to pro ně motivační obecně.

Všechny tři psycholožky se shodly, že zájem o vzdělávání je vysoký. Problém nastává, jen v případě, když potřebují splácet dluhy nebo platit výživné. Pak raději nastoupí do práce, protože příjem z této činnosti je vyšší než ve škole. Pokud by neměly dluhy a jiné finanční závazky, byl by zájem o vzdělávání ještě větší. Ty, které jsou motivované ke změně, volí raději vzdělávání, protože vědí nebo jsou směřovány k tomu, že vzdělání je důležité. Hlavně proto, aby měly větší možnosti nalézt lepší práci po propuštění. I tak se často stane, že ty, které by se vzdělávat chtěly, dají nakonec přednost pracovnímu zařazení, protože chtějí posílat domů peníze, nebo musí platit alimony a dluhy, a to zájem o vzdělávání vysloveně brzdí. Motivace pro práci je zisková, aby jen nepřežívaly. Mají strach, že by byly perzekuovány za to, že nesplácí své dluhy, a navíc hodně z nich nemá rodiny, které by je ve vězení podporovaly finančně. Nemají tedy prostředky na nákupy základních hygienických potřeb. Ale i tak je zájem o vzdělávání velký. Práce odborných zaměstnanců spočívá v tom, navést odsouzené k uvědomění si hodnoty vzdělání. Protože u velké části vězeňské populace vzdělání hodnotou není. Hodnotou jsou peníze, hodnotou jsou věci, hodnotou je rodina. Proto vzdělávání odsouzeným doporučují s vysvětlením, že každá kvalifikace zvyšuje šance na změnu v jejich životě.

Nabídka vzdělávacích aktivit ve věznici celkově je podle nich dostatečná. Shodly se na názoru, že neměla být zrušena „základka“ na doplnění základního vzdělání. Ta prý velmi chybí. Ve věznici je spousta polovičatě gramotných. Vliv má už jen každodenní kontakt těch málo socializovaných a málo vzdělaných, když přijdou do hezkého prostředí ŠVS, mluví s nimi kultivovaní lidé, učí je věci, které v životě neslyšely, vidí jiné chování. Nápodoba má pro osobnost velký význam. Není to jenom otázka vzdělávání. Důležitý je i režim. Naučit se základní návyky, ráno vstát, umýt se, vyčistit si zuby. Jít každý den pravidelně do školy nebo zaměstnání, přistupovat ke zvolené činnosti zodpovědně. Tyto návyky mnoho z nich postrádá. Hodně chybí i finanční gramotnost, úspora peněz, jak nakoupit levně, jak uvařit levně. Nemají představu o bance, účtu, jak vyplnit složenku.

Psycholožky odpovídaly na otázky téměř identicky a shodně. Spolupracují spolu a jsou i ve stejné kanceláři. Ze všech odpovědí bylo vybráno to, co bylo pro tuto práci důležité.

7.3.2 Rozhovor se speciální pedagožkou (Věznice Světlá nad Sázavou)

Stejně otázky, jako byly pokládány vězeňským psycholožkám (viz Příloha č. 3), byly položeny i speciální pedagožce 28. 11. 2022 v její kanceláři.

Speciální pedagožce je 41 let, ve věznici pracuje 11 let. Jako ostatní odborní zaměstnanci má vysokoškolské vzdělání v oblasti sociální práce. Vzhledem ke své kvalifikaci, kdy si v průběhu předešlé praxe mohla vyzkoušet práci s některými cílovými skupinami, vyhodnotila, že práce s odsouzenými je přesně to, co jí vyhovuje.

Mnoho odsouzených je v podstatě vzděláváním nepolíbených nebo vzdělávacím procesem prošly jen částečně. Ona je ta, která je z povahy své profese má motivovat ke vzdělávání. To znamená, poskytovat informace, v jakých aktivitách se mohou odsouzené vzdělávat, ať už prostřednictvím školského vzdělávacího střediska, nebo vzdělávacích aktivit.

Pokud jsou odsouzené (podle názoru speciální pedagožky) vůbec motivovány ke vzdělávání, důvodem je získání osvědčení, nebo výučního listu. Něčeho, čím se prokáže, že se opravdu vzdělávaly, že na sobě pracovaly. Ten nezískají v rámci

vzdělávacích aktivit, ale může ho poskytnout ŠVS. Pokud zájem o vzdělávání nemají, pak do procesu vůbec nevstupují. Zde je práce speciálního pedagoga nejdůležitější – motivovat. Vše musí odsouzeným řádně vysvětlit.

Vnímá mezi odsouzenými velký zájem o krátkodobé kurzy. Ale myslí si, že těch je nedostatek. Vyplývá to z povahy věci. Mnohé ženy mají krátké tresty a ví, že by nestihly vystudovat učební obor, dále také proto, že vstup do civilního života je tak náročný, že by už neměly síly se ještě dovzdělávat. Pro ty, které mají dlouhé tresty, je cenný právě výuční list, vnímají, že výuční list má nějakou váhu a venku jim opravdu pomoci může. Je možnost získat i středoškolské vzdělání, ale je to mnohem náročnější proces. Ženy, které mají větší inteligenci, samozřejmě vědí, že je vzdělávání důležité a venku se bez něho v podstatě neobejdou. Profesi, které jsou nekvalifikované, zase tolik není (například v lokalitě, kam se budou vracet). Většinou si o vzdělávání samy neřeknou, i když stává se to, ale zřídka kdy. Spíše ženy, které ví, že nemohou být pracovně zařazeny, mají nějaké limity, zdravotní omezení, chtějí smysluplně vyplnit čas ve VTOS a touto cestou se dají.

Při výběru vhodných adeptek do učebních oborů vedoucí ŠVS přihlíží k doporučením speciálních pedagogů, kteří zpracovávají pedagogické anamnézy. Odborní pracovníci v dokumentaci vidí, jakého vzdělání ženy dosáhly, a ví, zda další vzdělávání má význam. Pokud je vysokoškolsky vzdělaná, nebudou ji motivovat k získání výučního listu, i když může právě tento požadavek mít.

Z hlediska genderu, protože jsou ve věznicích pouze ženy, pedagožka odpověděla, že podle jejího názoru jsou obory na ŠVS dobře vybrané a nabídka je dostatečná. Ale nabídka krátkodobých kurzů by mohla být daleko větší. Bylo by možno zasáhnout cílovou skupinu žen, které mají opravdu krátké tresty a jsou nastavené tak, že vzdělávání chtějí ve věznicích začít a také dokončit.

Vzdělávání ve věznicích je specifické tím, že z certifikátu nebo výučního listu nelze zjistit, že se vzdělávaly ve vězení. Možnost penitenciární péče v podvědomí veřejnosti moc není.

Ženy se na ŠVS potkají v rámci celého výkonu trestu se ženami, se kterými by se venku asi nepotkaly. Další specifikum je určitý limit, kdy ženy musí vycházet z toho, co jim nabízí jen jedna instituce. Kdežto venku, pokud se budou chtít vzdělávat, pak

se mohou mnohem víc profilovat. Vybírat si vzdělání dle svých potřeb, ví přesně, čeho chtějí dosáhnout. Spolužáci jsou také velmi specifíční, jejich skladba je opravdu různorodá (intelekt, sociální dovednosti, míry motivace). Ženám vzdělávání pomůže rozšířit si obzory. Určitě je dobré, že nabízené obory jsou kombinované i s praktickou stránkou.

Jako překážky ve své práci speciální pedagožka vnímá často intelektové limity. Ženy jsou motivovány i tím, že se na ŠVS potkají s jinými ženami z různých oddělení věznice, se kterými se potkat z nějakého důvodu chtějí. Ale intelektovými schopnostmi na studium nestačí. Jsou limity, které nelze překročit, venku jsou na to speciální třídy, ve věznici na to prostor není.

Z nabízených kurzů a učebních oborů si odsouzené nejčastěji vybírají počítače. Velký úspěch má kurz FIE. Láká je jiný způsob přemýšlení. Jsou překvapeny, že na problém se nedá dívat jen z jednoho úhlu pohledu, že k němu mohou přistupovat z různých stran. Samy na sobě pozorují, že jsou klidnější, že nereagují v afektu. Na konci rozhovoru speciální pedagožka konstatovala, že posun ve vědomostech nemusí být tak markantní, ale v chování (verbálním projevu) znát je.

7.3.3 Rozhovor s pedagogy (Věznice Světlá nad Sázavou)

Poslední rozhovory byly vedeny se 4 odbornými zaměstnanci ŠVS. Na položené otázky (viz Příloha č. 3) odpovídali dva pedagogové ve věku 63 let a 56 let. Svými odpověďmi přispěly také dvě pedagožky ve věku 54 let a 50 let. Rozhovory probíhaly postupně ve dnech od 29. 11. – 3. 12. 2022 v jedné z učeben. První tři mají vysokoškolské pedagogické vzdělání, jsou učitelé všeobecně vzdělávacích a odborných předmětů. Nejmladší z nich má středoškolské vzdělání a vyučuje odborný výcvik. Otázky byly totožné jako v předešlých rozhovorech. I když rozhovory probíhaly odděleně, odpovědi byly shrnuty do jednoho textu.

Tři z odborných zaměstnanců pracujících ve ŠVS nastoupili do věznice jen na dobu přechodnou na pozici dozorce, než si najdou jinou práci. Nakonec zde zůstali. Délka jejich pracovního poměru ve vězeňství je 22-29 let. Podmínkou pro práci v nově vzniklém školském středisku bylo doplnění pedagogického vzdělání. Velkou roli

setrvat v této instituci hrála rovněž sociální jistota. Čtvrtá, nejmladší z nich, nastoupila před 4 lety již na pozici pedagoga.

V rámci edukace se všichni snaží předávat veškeré odborné znalosti a dovednosti (jak při práci na počítači, v šicích dílnách, v kuchyňce, tak i v teoretických všeobecných i odborných předmětech).

Jako potřeby odsouzených vzdělávat se uvedli, že často je to z nudy, že se snaží rozptýlit se. Žákyně, které přemýšlí v tomto duchu, po zjištění, že je po nich požadováno vyvinout nějaké úsilí, plnit úkoly, brzy odcházejí. Ale jsou tu i takové, které se sebou skutečně chtějí něco udělat. Smysluplně vyplnit čas ve VT. Ví, že vzdělání a výuční list jim může pomoci získat lepší uplatnění na trhu práce. Prostředí na ŠVS je klidné v porovnání s odděleními, kde tráví zbytek dne. Dozví se nové učivo, vyzkouší nové věci. Další velkou motivací je stipendium.

V upřednostňování výuky praktické nebo teoretické se odpověďmi shodli, že záleží na nastavení každého jedince. Někdo má raději teoretickou výuku. Nové informace ho skutečně zajímají a uvědomuje si, že vliv prizonizace je pro něj zásadní. Jestliže tady je 15 let, tak nevyjde odsud stejný, jako sem přišel. A pokud na sobě pracuje, tak mozek tak snadno nedegeneruje. Další se skutečně chce něco naučit, tedy preferuje spíše praxi. Na ŠVS jsou nabízeny ryze ženské obory, jako je šití, vaření, používání základních úklidových prostředků. Je to takový komplexní systém. Dále jsou nabízeny kurzy keramiky nebo základy PC. Tyto kurzy slouží zejména pro zaměstnané odsouzené, aby se mohly nějakým způsobem dále rozvíjet, ale až v odpoledních hodinách po pracovní době.

Z odpovědí vyplynulo, že zájem o vzdělávání je přiměřený. Hodně záleží na zaměstnanosti (tzn. práci nabízenou odsouzeným věznicí). Jestliže je ve věznicí nízká zaměstnanost, hlásí se poměrně dost odsouzených. Pokud je vysoká, poptávka po vzdělávání je mnohem nižší. Zatím s počtem uchazeček nebyl problém.

Jedna z motivací ke vzdělávání je uplatnění na trhu práce. Dalším faktorem je stipendium = 600, 800 nebo 1000 Kč je pro odsouzené celkem hodně peněz s ohledem na prostředí, ve kterém jsou. Ve škole je možno setkávat se s lidmi, se kterými se jinak nepotkají. Některé se skutečně chtějí dál rozvíjet, doplnit si vzdělání, někam se posunout. Může to být i komunikace s učiteli, která je nějakým

způsobem obohacuje, i prostředí školy. Pedagogové se k nim chovají jinak než uniformovaný personál. Daleko pozitivněji, lidštěji nebo humánněji. I to může být pro některé ženy motivací. Tímto způsobem se vrací do imaginárního civilního sektoru. Pro některou odsouzenou možný způsob, jak získat kázeňskou odměnu. Během studia odpadá povinnost hradit náklady na pobyt ve vězení. Některé stačí jen svačina navíc.

Nabídka vzdělávacích aktivit se odvíjí podle úvazku konkrétního učitele. Postupně se vyvíjela z různých oborů, v současné době je nabídka zcela dostatečná.

Jedním z negativních faktorů ve vzdělávacím procesu je nedostatek knih, ze kterých by se odsouzené učily. Musí si vše zapisovat. Proces výuky to bohužel zdržuje. Zkušenost je taková, že knihy, i kdyby jich bylo dostatek, by se nevracely ani dlouho nevydržely.

Na ŠVS se vzdělávají dospělí různého věku, různého stupně intelektu. Často chybí samostatnost, málo logického myšlení, ale projevuje se velká lenost.

Školské vzdělávací středisko spadá pod dvě ministerstva (spravedlnosti a školství) a od toho se odvíjí i značná byrokratická zátěž. Jako překážka v práci je uváděna také nepravidelná docházka do výuky. Vzdělávat dospělé s sebou přináší možnost omlouvat si svou nepřítomnost ve výuce sám a bohužel potom nastává problém. Zejména v praktické výuce, kde je možné dohánět učivo jen v šicích dílnách ŠVS.

Chování žen je velmi rozdílné. Když přicházejí na ŠVS jsou hlučné, nepřizpůsobivé. Nejsou zvyklé na nějaký systém a pravidla, která musí dodržovat. Na konci studia padne i nějaká ta slza ze strany odsouzených. Ve škole pochopily, že sociální začlenění souvisí i s akceptací pravidel.

Na otázku, zda jsou nabízené aktivity dostačující, bylo odpovězeno, že určitě by se takové aktivity, o které by odsouzené měly zájem, našly. Možná masérský kurz nebo třeba modelace nehtů. Co člověk to individualita. Problém je v tom, že je možno nabízet jenom to, co je schopna věznice pokrýt. V současné době, kdy je čím dál méně peněz na vzdělávání, tak další kurzy, které by stály další peníze, asi není možné rozvíjet. Také by scházely prostory, materiální prostředky, logistika. Bylo by obtížné rozhodnout, na jakou cílovou skupinu se zaměřit. Jedno souvisí s druhým.

Vyhodnocení rozhovorů

Průzkumná otázka č. 1: Kdo pracuje jako vzdělavatel ve vězení?

Všichni dotazovaní odborní zaměstnanci mají vysokoškolské vzdělání (kromě jedné pedagožky) zaměřené na oblast, ve které pracují. Práce všech zajišťuje prvky vzdělávání, ať už formou aktivit nebo přímého vzdělávacího procesu.

Průzkumná otázka č. 2: Jaká jsou specifika, potřeby a motivace odsouzených ke vzdělávání?

Z vyhodnocení rozhovorů vyplynulo, že vzdělávání odsouzených žen ve VTOS má pozitivní vliv na jejich chování a využívání volného času. Motivovat je ke vzdělávání, vhodně směřovat ke změně hodnot je práce nelehká. V případech, že chybí např. zručnost, je důležité chválit alespoň snahu. Vše řádně vysvětlovat (i mnohokrát), ukázat, nakreslit, předvést.

Důvodem odsouzené pro vstup do vzdělávacího procesu je ve většině případů získání certifikátu nebo výučního listu. O vzdělávání zájem mají. Samozřejmě ne všechny žádosti o přijetí do kurzů nebo školy jsou přijaty. Souvisí to s mnoha aspekty, jako jsou: dokončené vzdělání, bezpečnost, délka trestu, intelektové limity. Ale stipendium je také velkou motivací.

Velký zájem je o krátkodobé kurzy. V současné době není možné počet nabízených kurzů a rekvalifikačních rozšířit ani ve věznicích, ani na ŠVS. I když například o kurz kadeřnice nebo modeláž nehtů by zájem byl dost velký. V učebních oborech odsouzené také více preferují praktickou výuku, která je zařazena do rozvrhu výuky v poměru 80:20, tedy počet hodin dostačující.

Jako negativní faktor byla označena hlavně velká byrokracie. Práce ve věznicích je organizačně náročná, je nutné dodržovat přísná opatření, nařízení a vyhlášky. Svou roli hrají také intelektové limity odsouzených.

7.3.4 Vlastní doporučení

Jedním ze specifíků vzdělávání v tomto prostředí je skladba žákyň, nejen z hlediska věku (od mladistvých po zralé ženy ve středním i vyšším věku), cizinky (Ukrajinky, Rusky, Vietnamky), ale studuje zde i hodně romských žen, které tvoří pravidelně

minimálně polovinu žen ve třídě. Bohužel většina žákyň z vyloučených a jinak separovaných etnik nevidí smysl života a svoji budoucnost ve vzdělání. „Hlavní podmínkou školní úspěšnosti romských občanů je však jejich vlastní zaujetí pozitivního přístupu ke vzdělávání tak, aby vzdělávání nechápali jako nutné zlo, které jim je vnučováno majoritní společností, ale přijímali je jako prostředek svého vlastního rozvoje a společenské integrace“ (Němec, 2002, s. 101). Jsou samozřejmě výjimky a těší nás, pokud se podaří s těmito žákyněmi dojít do cíle. Mezi ženami jsou velké rozdíly, které souvisí s celkovou intelektovou úrovní zařazených žen. Odsouzené mají právo kdykoliv odmítnout se vzdělávat bez následků a také toho využívají. Do cíle (výuční list) jich dojde třetina. Letošní končící ročník (červen 2022) měl na počátku 24 žákyň, k závěrečné zkoušce jich došlo 13.

Pokud odsouzené úspěšně absolvují učební obor nebo kurz, mají lepší možnost uplatnit se na trhu práce. Na související dokumentaci (výuční listy a vysvědčení) není znát, kde je získaly. Škola je stejná jako kterékoli jiné školy se stejným zaměřením a závěrečné zkoušky probíhají podle jednotného zadání vydaného MŠMT.

Vhodnou motivací, pro ty, které mají pocit, že vzdělávání nezvládají nebo ztrácí zájem o dokončení studia, by mohla být např. natočená videa přímo z provozu konkrétních firem (skutečná realita pracovních pozic). Kupříkladu zachytit celý proces výroby konfekce. Zmapování jednoho dne pokojské, nebo co je požadováno od zaměstnance v kontinuální prádelně. Aby si uvědomily, že ke každé profesi jsou nutné odborné znalosti a dovednosti. Ty jim ve škole předat dokážeme, ale realita se liší. K výkonu pracovní činnosti patří i pečlivost, spolehlivost, snaha a zodpovědnost. Poté by bylo vhodné zrealizovat třeba besedy (samozřejmě by záleželo na vedení věznic, zda by souhlasila) s manažery podniků, ale i se zaměstnanci. Měly by možnost přímo na místě se doptat na informace, které by je ohledně zaměstnání zajímaly. Už proto, aby měly představu např. o platu, pracovní době, počtu dní dovolené, nabídce benefitů. Byly by na realitu částečně připraveny. Možná by takto bylo možné srovnání podmínek v zaměstnání velkých podniků a malých, soukromých firem. Otázkou zůstává, kolik by se našlo společností, které by daly důvěru ženě se záznamem v trestním rejstříku. Jak by ji přijal kolektiv?

Na našem ŠVS se osvědčilo jako zpestření odborného výcviku výroba něčeho nad rámec výuky. Tím je myšleno konkrétně v šicí dílně např.: výroba hraček pro onkologické oddělení v nemocnici Motol a kardiologické centrum v Brně. Šití tašek na propagační materiály běhu „Žlutá stužka“, který se koná již několik let v Praze, výroba ekosáčků na ovoce pro neziskovou organizaci „Sázíme stromy“, nebo šití roušek v první vlně Covidu. Jednalo se o tisíce kusů. Pak se odsouzené chovají naprosto jinak. Tyto aktivity jim dávají pocit důležitosti a zapálení pro věc. Cítí se potřebnými, vidí smysluplnost své práce. Možná něco podobného by mohlo být doporučením i jiným střediskům.

ZÁVĚR

Bakalářská práce na téma „Vzdělávání odsouzených žen jako eliminace rizikového chování po propuštění“ se zabývala kurikulem vzdělávání na středním odborném učilišti zřízeném Ministerstvem spravedlnosti ČR.

V teoretické části bylo prezentováno vzdělávání ve školských zařízeních SOU Vězeňské služby České republiky. Popsána problematika práce s patologickou populací a její vliv na osobnost člověka. V rámci neformálního vzdělávání se jedná o všeobecné kurzy, rekvalifikační, specializační kurzy a pracovní aktivity. V rámci SOU pak o intenzivní proces vzdělávání odsouzených, kteří jsou v rámci ŠVS zařazeni do těchto učebních oborů. Zde jsem chtěla zjistit jaký je skutečný zájem odsouzených o vzdělávání a nakolik se jedná o zástupnou aktivitu v rámci dosažení na komodity, které jim mohou ulehčit život v této instituci.

Výsledky průzkumu mě celkem příjemně překvapily, jelikož z odpovědí respondentek i závěrů rozhovorů s odbornými zaměstnanci jsem dospěla k závěru, že většina respondentek má o vzdělávání skutečný zájem. V další části jsem se zaměřila na preference v rámci praktického a teoretického vzdělávání. Zde se mi opět potvrdil předpoklad, že většina respondentek bude preferovat praktickou výuku, která je jim bližší. Bohužel jsem si stanovila i předpoklad, že většina frekventantek SOU, si bude myslet, že vystudovaný obor využije. Podle zjištěných údajů tento můj předpoklad byl chybný a většina uvedla, že neví, nebo rovnou obor neuplatní.

Jedním ze základních cílů vzdělávání v prostředí věznic je myšlenka v co největší míře zamezit důsledků prizonizace odsouzených. Odsouzené by z prostředí, které je velmi nepodnětné, vzhledem k jejich duševnímu rozvoji neměly odcházet duševně více poškozené, než když do věznic přišly. Zaměstnanci věznic by se měli snažit alespoň o udržení stávajících mentálních schopností. Většina odsouzených se jednou vrátí do civilního sektoru a bude důležité pro společnost, aby byly schopné se zařadit do běžného života. Cílem je opětovné začlenění této osoby do společnosti, odstranění nežádoucího chování a způsobu myšlení.

Určitě by stálo za zvážení pokračovat hlouběji v této problematice, a ještě ji rozšířit na celou oblast ve vězeňském prostředí a všechny formy vzdělávání a edukace.

Rovněž by bylo vhodné, pokud by k tomu měl někdo odvahu, se věnovat specifikům sociálně vyloučených populací a etnik a jejich postoji ke vzdělávání. Je to asi jediná smysluplná cesta integrace do společnosti, a ne jejich separování na okraji společnosti. Cílem by nemělo být pobírání sociálních dávek, nebo v horším případě pokračování v trestné činnosti jako jediný způsob obživy. Velmi podobný problém je vidět u mladých dospělých, kteří absolvovali nějakou formu náhradní péče (dětské domovy). I zde je třeba je podnítit a vyvolat v nich pocit, že se bez vzdělání neobejdou, že vzdělání a dobrá práce je prostředkem k hezkému, klidnému a spokojenému životu. Bylo by zajímavé zjistit, jak motivovat ty, kteří jsou vyšším než základním vzděláním nepoznamenáni. Kudy by mohla vést cesta za jejich lepším prosociálním ovlivňováním? Tato práce by mohla pomoci speciálním pedagogům, vychovatelům a pedagogům SOU v nastavování a konkretizaci práce s odsouzenými, v jejich ovlivnění cestou vzděláváním a kultivace osobnosti. Myslím, že i otázka „Vedla Vás Vaše rodina ke vzdělávání?“ má zajímavou výpovědní hodnotu. Nabízí se tedy otázka na příčiny selhání, to je ale opět otázka na rozšiřující studii a další průzkum.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

LITERATURA

BEDNAŘÍKOVÁ, Iveta. *Kapitoly z andragogiky 2.* 3. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2012b, 80 s. ISBN 978-80-244-3249-6.

BLAŽEK, Petr, FISCHER, Slavomil a ŠKODA, Jiří. *Delikvence: analýza produktů činnosti delikventní subkultury jako diagnostický a resocializační nástroj*. Vydání 1. Praha: Grada, 2019. 156 s. Psyché. ISBN 978-80-271-2013-0.

ČERNÍKOVÁ, Vratislava a kol. *Sociální ochrana: terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. 244 s. Vysokoškolské učebnice. ISBN 978-80-7380-138-0.

GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. 2. rozšířené české vydání. Brno: Paido, 2010. 261 s. ISBN 978-80-7315-185-0.

HÁLA, Jaroslav. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. 2., dopl. vyd. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2006. 183 s. Studia VŠERS; 12. ISBN 80-86708-30-6.

CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. 2., aktualizované vydání. Praha: Grada, 2016. 254 s. Pedagogika. ISBN 978-80-247-5326-3.

KOHOUTEK, Rudolf. *Základy sociální psychologie*. Brno: Cerm, 1998. 181 s. ISBN 80-7204-064-2.

KRAUS, Blahoslav et al. *Člověk-prostředí-výchova: k otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, 2001. 199 s. ISBN 80-7315-004-2.

NĚMEC, Jiří a kol. *Kapitoly ze sociální pedagogiky a pedagogiky volného času pro doplňující pedagogické studium*. Brno: Paido, 2002. 119 s. ISBN 80-7315-012-3.

POPELKA, Jiří. *Penologie*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2011. 95 s. ISBN 978-80-244-2932-8.

PRŮCHA, Jan. *Moderní pedagogika: věda o edukačních procesech*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1997. 495 s. ISBN 80-7178-170-3.

PRŮCHA, Jan, MAREŠ, Jiří a WALTEROVÁ, Eliška. *Pedagogický slovník*. 4., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2003. 322 s. ISBN 80-7178-772-8.

SOCHŮREK, Jan. *Úvod do penologie*. Vyd. 1. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2007 [i.e. 2008]. 80 s. ISBN 978-80-7372-287-6.

UHLÍK, Jan. *Historie vězeňství: Minulost českého vězeňství. České vězeňství*. 1993, 1993(1).

UHLÍK, Jan. *F. J. Řezáč-reformátor vězeňství a školství 19. stol.* Praha: České vězeňství, 1997. ISBN (Brožováno).

VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 4., rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2008. 870 s. ISBN 978-80-7367-414-4.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Základy psychologie*. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2004b. 356 s. ISBN 80-246-0841-3.

VÁŇA, Martin. *Střední odborné učiliště, učiliště a odborné učiliště Vězeňské služby České republiky: 1983-1998*. Praha: Vězeňská služba ČR, 1998. 122 s. Příl. čas.: České vězeňství; č. 3-4/1998.

LEGISLATIVA

345/1999 Sb. *Vyhláška, kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody*. Zákony pro lidi - Sbírka zákonů ČR v aktuálním konsolidovaném znění [online]. Copyright © AION CS, s.r.o. 2010 [cit. 2022-09-17]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-345>

555/1992 Sb. *Zákon o Vězeňské a justiční strážci České republiky*. Zákony pro lidi - Sbírka zákonů ČR v aktuálním konsolidovaném znění [online]. Copyright © AION CS, s.r.o. 2010 [cit. 2022-09-17]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1992-555>

59/1965 Sb. *Zákon o výkonu trestu odnětí svobody*. Zákony pro lidi - Sbírka zákonů ČR v aktuálním konsolidovaném znění [online]. Copyright © AION CS, s.r.o. 2010 [cit. 2022-09-17]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1965-59>

ELEKTRONICKÉ ZDROJE

GENERÁLNÍ ŘEDITELSTVÍ. *Vězeňská služba České republiky, Koncepce vězeňství* [online]. Copyright © [cit. 2022-08-18]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/media/organizacni-jednotky/generalni-reditelstvi/ostatni/koncepce-vezenstvi.pdf>

GOETHE, Johann. Citáty slavných osobností. *www.citaty.net* [online]. 2023 [cit. 2023-02-19]. Dostupné z: <https://citaty.net/citaty/14592-johann-wolfgang-von-goethe-jestlize-se-chovame-k-lidem-podle-toho-kdo-jsou/>

HISTORIE. *Školské vzdělávací středisko. Vězeňská služba ČR.* [online]. Copyright © 2022 [cit. 2022-11-06]. Dostupné z: <https://sou.estranky.cz/clanky/historie/>

JOHN, Roman. *Vzdělávání odsouzených ve druhé polovině 20. století.* Historická penologie [online]. Kabinet dokumentace a historie vězeňské služby ČR, 2010, 3/2010, 2010(3), 60 [cit. 2022-10-06]. Dostupné z: http://forumhistoriae.sk/sites/default/files/hp_03_10.pdf

KAFKOVÁ, Alena. Vězeňská konference v roce 1931 v Praze. *Historická penologie* [online]. 2007, 2007(1), 64 [cit. 2023-02-19]. Dostupné z: http://forumhistoriae.sk/sites/default/files/hp_01_07.pdf

NEŠPOR, Zdeněk, ed. Sociologická encyklopedie: *Resocializace* [online]. Sociologický ústav AV ČR 2017 [cit. 2022-11-12] Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Resocializace>

ŠVS Heřmanice. Střední odborné učiliště Vězeňské služby ČR. *Informace.* [online]. In: Praha, s. 20 [cit. 2022-11-03]. Copyright © Dostupné z: <https://docplayer.cz/105794383-Stredni-odborne-uciliste.html>

ŠVS Příbram. *Vězeňská služba České republiky. Generální ředitelství.* Vězeňská služba České republiky [online]. Copyright © 2022 Vězeňská služba České republiky [cit. 2022-11-06]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/veznice-pribram/clanky/detail/opetovne-zrizeni-skolskeho-vzdelavaciho-strediska-ve-veznici>

ŠVS Stráž pod Ralskem. *Vězeňská služba České republiky. Generální ředitelství*. [online]. Copyright © 2022 Vězeňská služba České republiky [cit. 2022-11-03]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/veznice-straz-pod-ralskem/sekce/skolske-vzdelavaci-stredisko>

ŠVS Valdice: *Vzdělávání odsouzených*. In: *ŠVS Valdice* [online]. Valdice: ŠVS Valdice, 2012, s. 63 [cit. 2022-11-03]. Dostupné z: <https://docplayer.cz/3726613-Skolske-vzdelavaci-stredisko-valdice-zalozeno-1-4-1983.html>

TECH LIB – Technická univerzita Liberec. *Téma – co je to kvalitativní analýza*. [online]. [cit. 2023-02-10]. Dostupné z: <https://tech-lib.eu/tema/1954/co-je-to-kvalitativni-analyza>

VĚZNICE Pardubice. *Vězeňská služba České republiky. Generální ředitelství*. [online]. Copyright © 2022 [cit. 2022-11-03]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/veznice-pardubice/sekce/vzdelavani-odsouzenych>

VĚZNICE Rýnovice: *Vzdělávání odsouzených*. www.vscr.cz [online]. Vězeňská služba České republiky, 2022 [cit. 2022-11-06]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/veznice-rynovice/sekce/vzdelavani-odsouzenych>

VZDĚLÁVÁNÍ VĚZNĚNÝCH. *Vězeňská služba České republiky. Generální ředitelství*. [online]. Copyright © 2022 [cit. 2022-08-22]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/veznice-svetla-nad-sazavou/sekce/vzdelavani-veznenych>

VZDĚLÁVÁNÍ VĚZŇŮ. *Vězeňská služba České republiky. Generální ředitelství*. [online]. Copyright © 2022 [cit. 2022-11-13]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/veznice-kurim/clanky/detail/vzdelavani-veznu>

SEZNAM OBRÁZKŮ, TABULEK A GRAFŮ

Obrázek 1: Školská vzdělávací střediska na území ČR	28
Tabulka 1: Aktuální počet osob s českou národností v našich věznicích ke dni 30. 9. 2022	12
Tabulka 2: Aktuální počet osob cizích státních příslušníků v našich věznicích ke dni 30. 9. 2022	13
Tabulka 3: Statistika vzdělávání - Střední odborné učiliště VS ČR	19
Graf 1: Počty absolventů učebních oborů v rámci ŠVS	19
Graf 2: Otázka č. 1: Věk respondentky	39
Graf 3: Otázka č. 2: Váš rodinný stav	39
Graf 4: Otázka č. 3: Rodina, ve které jste vyrůstala, byla:	40
Graf 5: Otázka č. 4: Bydlíte?	40
Graf 6: Otázka č. 5: Vedla vás vaše rodina ke vzdělávání?	41
Graf 7: Otázka č. 6: Jak je pro vás osobně vzdělávání důležité?	41
Graf 8: Otázka č. 7: Váš osobní důvod, proč jste se přihlásila ke studiu na ŠVS?	42
Graf 9: Otázka č. 8: Napište, který předmět z teoretické výuky je podle vás nejzajímavější a proč?	42
Graf 10: Otázka č. 9: Napište, který předmět z teoretické výuky vidíte jako nedůležitý a proč?	43
Graf 11: Otázka č. 10: Co byste ve výuce změnila?	44
Graf 12: Otázka č. 11: Praktická výuka je podle vás:	44
Graf 13: Otázka č. 12: Naučila jste se v praktické výuce víc, než jste očekávala?	44
Graf 14: Otázka č. 13: Co vás z praktické výuky bavilo nejvíce?	45
Graf 15: Otázka č. 14: Co vás naopak nebavilo vůbec. Chtěla byste to jinak? .	46
Graf 16: Otázka č. 15: Které konkrétní dovednosti a znalosti jste si vzděláním prohloubila?	46
Graf 17: Otázka č. 16: Je podle vás studium na ŠVS spíše:	47

Graf 18: Otázka č. 17: Po absolvování vašeho studia v učebním oboru uvažujete o dalším vzdělávání po propuštění na svobodu?	47
Graf 19: Otázka č. 18: Myslíte, že využijete dosažené vzdělání po propuštění?	48
Graf 20: Otázka č. 19: Zajímáte se do budoucna o možné zaměstnání?	48
Graf 21: Otázka č. 20: Myslíte si, že se o sebe dokážete po propuštění postarat a začlenit se do společnosti?	49

SEZNAM ZKRATEK

VS ČR:	Vězeňská služba České republiky
VV:	Výkon vazby
VTOS:	Výkon trestu odnětí svobody
SOU VS ČR:	Střední odborné učiliště Vězeňské služby České republiky
ŘSOU:	Ředitel středního odborného učiliště
RVP:	Rámcový vzdělávací program
ŠVP:	Školní vzdělávací program
FIE:	Feuersteinova metoda instrumentálního obohacování
ŠVS:	Školské vzdělávací středisko
MŠMT:	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1: Dotazník

Příloha č. 2: Vyhodnocení dotazníku

Příloha č. 3: Otázky pro polostrukturovaný rozhovor

Příloha č. 4: Rozpracování obsahu RVP do ŠVP

Příloha č. 5: Fotografie SOU